

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Marek Kulhavý

Mural art a jeho vývoj v České republice

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Pech, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10.6.2019

Marek Kulhavý

Bibliografická citace

Mural art a jeho vývoj v České republice: Diplomová práce / Bc. Marek Kulhavý;
vedoucí práce: PhDr. Milan Pech, Ph.D. -- Praha, 2019. -- s.87

Anotace

Tato práce se zabývá mural artem jako streetartovou disciplínou. Stručně popisuje vývoj muralismu do 20. století. Následně se zabývá vývojem street artu od příchodu graffiti až po současnost, přičemž hlavní důraz je kladen na mural art. Hlavní část textu ukazuje tento vývoj v České republice, zmiňuje přední osobnosti české scény mural artu a následně mapuje její hlavní centra a uvádí konkrétní příklady murálových maleb.

Klíčová slova

Mural art, street art, graffiti, veřejný prostor, Česká republika, umění, Kaláb, Praha

Abstract

Mural art and its development in Czech republic

This work deals with mural art as street art discipline. It briefly describes the development of muralism into the 20th century. Subsequently, he deals with the development of street art from the arrival of graffiti to the present, with the main emphasis being on mural art. The main part of the text shows this development in the Czech Republic, mentions the leading personalities of the Czech mural art scene and then maps its main centers and presents concrete examples of murals.

Keywords

Mural art, street art, graffiti, public space, Czech republic, art, Kaláb, Prague

Počet znaků (včetně mezer): 122 505

Poděkování

Zde bych rád poděkoval PhDr. Milanu Pechovi, Ph.D. za vedení mé práce a podnětné rady

Obsah

Úvod.....	9
1. Historie a techniky muralismu	11
1.1. Vývoj muralismu do počátku 20. století	11
1.2. Muralismus v průběhu 20. století.....	12
1.3. Techniky moderního muralismu	15
2. Street art jako umění ve veřejném prostoru	18
2.1. Umělecké dílo ve veřejném prostoru.....	18
2.3. Vývoj street artu	22
3. Vývoj od graffiti po mural art v České republice	33
3.1. Graffiti	33
3.2. Street art	34
3.3. Mural art	36
4. Český mural art	38
4.1. Významné osobnosti českého mural artu	38
4.2. Formování české scény a její hlavní centra.....	41
4.3. Situace legálních ploch a rozvoje mural artu v naší zemi	57
4.4. Mural art v komerční sféře	59
Závěr	61
Seznam literatury	63
Přílohy	67

Úvod

Již od počátku dějin umění jsme se mohli setkávat s nástěnnou malbou, nebo jak se tento obor nazývá přesněji – muralismem. Mohli jsme být svědky vzniku nesčetného množství mistrovských děl a působení mnoha umělců, kteří se tímto oborem zaobírali. Poměrně nedávno, ve druhé polovině dvacátého století, se ve Spojených státech začala vyvíjet subkultura graffiti, která navždy změnila tvář tohoto oboru a položila základy pro umělecký směr, který nazýváme street art. V jeho rámci se tvůrci v ilegální formě snažili vyjádřit především osobní názory na současné společenské problémy. Postupně se v rámci street artu vytvořil umělecký obor, který v legální formě sjednotil tradiční nástěnnou malbu s jeho moderními prvky a který nazýváme mural art. Ten se v průběhu několika let rozšířil po celém světě a stal se významným uměleckým projevem ve veřejném prostoru.

V naší odborné uměleckohistorické literatuře byla „mural artu“ dosud věnována pozornost jen okrajově. Tento fakt výrazně ovlivnil prameny, ze kterých jsem mohl čerpat. Inspirativní se pro mne staly jiné vysokoškolské práce, které mapovaly dosavadní českou streetartovou kulturu a její osobnosti, ale také internetové články, které o mural artu prozatím přinášejí nejvíce informací, a samozřejmě osobní zkušenost s tímto uměleckým oborem.

Tato práce se snaží zmapovat vývoj, který vedl ke vzniku mural artu v České republice a ukázat konkrétní příklady autorů a jejich prací, které na našem území můžeme najít. V prvních kapitolách stručně popisují historii nástěnné malby až po dvacáté století. Zde uvádím i některé významné osobnosti, jejichž dílo napomohlo v rozvoji tohoto oboru. Na toto téma navazují kapitoly, kde popisují techniky, které se dnes při tvorbě muralismu nejvíce využívají, nebo které v rámci street artu vznikly. Dále se zabývám otázkou, co je to veřejný prostor, jaký je jeho význam a jakou roli v něm hrají umělecká díla. Po těchto kapitolách se dostávám již k popisu street artu, v rámci kterého se zaměřuji především na vývoj, který vedl od nelegálního graffiti až k mural artu. Soustřeďuji se na popis důležitých událostí a zmiňuji umělce, kteří tento obor v průběhu let formovali v rámci světové scény.

Hlavní část práce se poté zaměřuje na vývoj, který vedl od graffiti k mural artu na našem území. Zmiňuji zde přední české osobnosti streetartové subkultury, především ty, kteří nějakým způsobem ovlivnily českou mural artovou scénu, kterou v textu následovně popisují. Dále se zaměřuji na města České republiky, které jsou v rámci tohoto oboru

nejvýznamnější. Snažím se podat chronologický přehled důležitých událostí, jako například streetartové festivaly, které pomáhají seznamovat veřejnost s touto formou umění ve veřejném prostoru. Zmiňuji také konkrétní malby a jejich autory, ať již pocházejí z naší země, nebo zde tvoří jako zahraniční hosté.

Na konci se snažím popsat současnou situaci mural artu v České republice, a to především v otázce legálních ploch, které jsou pro rozvoj tohoto oboru zcela zásadní a bez kterých se nemůže vyvíjet a vytvořit silnou scénu, která by se vyrovnala sousedním státům jako Polsko nebo Německo. Celou práci uzavírám pohledem na mural art a jeho komerční využití v rámci reklamy.

1. Historie a techniky muralismu

1.1. Vývoj muralismu do počátku 20. století

Na začátek je důležité si uvést, co muralismus znamená. Obecně se tímto termínem označuje jakýkoli druh uměleckého díla, který jako podkladu využívá stěny. Vysvětlením tohoto pojmu se blíže zabývá Angie Kordicová, která zkoumá jeho původ a bližší definici. Tento výtvarný obor tvoří velkou část lidské umělecké tvorby a byl využíván napříč celým světem od Evropy, latinské Ameriky až po Asii. V následujících odstavcích se proto podíváme na stručný přehled jeho historie především v rámci evropského kontinentu do počátku 20. století.¹

Svůj počátek muralismus ale našel dávno předtím, na samém počátku vzniku lidských kultur, kdy člověk poprvé začal vizuální řečí zaznamenávat fakta, ať už historická, současná nebo náboženská. První zmínku tvoří rozsáhlý jeskynní komplex Lascaux na jihu Francie poblíž vesnice Montignac. Zde se můžeme setkat převážně se zvířecími motivy doplněnými figurami. Témata jsou zaměřená především na život tehdejších lidí, jejich každodenní činnosti a spiritualitu. Dnes je většina komplexu veřejnosti nepřístupná, jelikož za poslední desetiletí utrpěla značné škody. Malby, které se zde nacházejí, jsou jedním z prvních uměleckých projevů vůbec.

Velikou epochu v dějinách muralismu tvoří řecko-římská doba. V této etapě bylo běžné tohoto oboru využívat na dekorování chrámů nebo například luxusních domů. Od řeckých náboženských námětů, zobrazující především mytologické příběhy, tvorba tehdejší umělců pokračovala přes figurální a zvířecí motivy, k florálním a nakonec až k čistému dekoru. Z inspirace římskými malbami vzešla na počátku i malba křesťanská. Ta byla nejdříve tvořena v ilegalitě v katakombách. V předrománském a románském slohu se muralistická tvorba ve formě fresek a mozaik přesunula hlavně do kostelů a chrámů. Úlohou maleb zde byla hlavně komunikace s tehdejším divákem, kterému měla sdělovat biblické příběhy a poselství. V gotice byla její tvorba utlumena a v rámci chrámových staveb nahrazena malbou vitráží, které tehdy zabíraly rozsáhlejší plochu než stěny. Avšak palácové prostory, kaple či rozlehlé síně, byly stále zdobeny nástěnnými malbami.

S nástupem renesance se muralistická malba opět navrátila ve větším měřítku. Mezi známé autory této epochy můžeme zařadit například Pola Uccella, Massacia, Piera della Francescu, Leonarda da Vinciho, Michelangela Buonarroti, Correggia a další. V této době

¹ KORDIC 2015

byla tvorba nástěnného malířství opět soustředěna na sakrální stavby, ale i na světské budovy. Velice oblíbená byla výzdoba paláců, jak jejich interiérů, tak i exteriérů, kde se začalo užívat techniky sgrafito, určené pro dekorativnější náměty.

S příchodem barokního malířství se tradice muralismu pěstovala nadále. Malby byly umístovány převážně v interiérech a to především v sakrálních budovách jako chrámy a kláštery, tak i ve světských staveních, především jako součást paláců. Mezi tehdejší autory lze zařadit například Pietra da Cortonu nebo Andrea Pozzu. V době 17. století se nástěnná malba stávala stále oblíbenější a byla hojně užívána i v 18. a 19. století, ačkoli v průběhu těchto století bylo relativně upozaděno exteriérového využití nástěnného malířství. Ve 20. století se však toto malířské odvětví těší návratu a inovacím. V tomto století toto odvětví prodělalo revoluci, kdy se umělecký projev ve veřejném prostoru, který byl do této doby především záležitostí reprezentace státu, církve či šlechty, stal projevem svobody projevu a vzdoru vůči dění ve společnosti a na druhé straně předmětem komerce. Z muralismu se tak pomalu stala součástí naší každodennosti, se kterou přicházíme stále více do styku.

1.2. Muralismus v průběhu 20. století

Muralismus ve 20. století proměnil svou tvář a stal se vizuálním komunikačním prostředkem více, než tomu bylo doposud. Postupem času se transformoval ve zcela volné médium, které už nevznikalo pouze na objednávku, ale bylo tvořeno i zcela svobodně. To bychom ale předbíhali. Nástěnným malířstvím se zabývali i umělci jako Pablo Picasso, Henri Matisse, Fernard Léger, Joan Miró či Marc Chagall. I když byla Evropa na počátku 20. století významným centrem avantgardních uměleckých směrů, k většímu rozvoji muralismu zde nedošlo, alespoň ne v takovém měřítku, jako na druhé straně Atlantiku. Svůj velký rozmach zaznamenala nástěnná malba ve 20. letech 20. století v Mexiku v průběhu Mexické revoluce. Hnutí této doby se nazývá „Mexický muralismus“ a stává se novým a velice silným komunikačním prostředkem, který je určený k tomu, aby skrze něj mohli vyjadřovat svůj názor a především propagandu tehdejší vládní činitelé. Toto významné umělecko-politické hnutí bylo úzce propojené s mexickou revolucí a vládou prezidenta Álvara Obregóna (1911 – 1917). Skrze monumentální malby tzv. „velké trojky“: Diego Rivera (1886 – 1957), José Clemente Orozco (1883 – 1949) a David Alfaro Siqueiros (1896 – 1974)², se murál stal významnou formou exprese, ale také předmětem

² POMADE 2007

kontroverze, protože byl užíván k šifrování politických zpráv. Mimo jiné měl symbolizovat i solidaritu, svobodu a naději pro tehdejší obyvatelstvo.

Vládní program, který byl iniciovaný ministrem školství Josém Vasconcelosem (1882-1974), byl spuštěn v roce 1921 a měl velký vliv na muralistické hnutí v Mexiku. Vasconcelos si byl vědom toho, že umění ve veřejném prostoru může mít výrazný vliv na národní uvědomění a hrdost tehdejších občanů. Díky Vasconcelosovi byla po Ciudad de México, hlavním městě Mexika, vytvořena řada muralistických maleb. Hlavním důvodem k jejich vytvoření byla potřeba vzniku kulturní soudržnosti a užšího sociálního citění. Dalším důvodem, možná i hlavním, byl problém se vzdělaností tehdejšího obyvatelstva. Malby tak měly zastávat edukativní úlohu a informovat negramotné lidi o historických skutečnostech a politických, především levicových, ideologiích.³ Muralismus se tak v Mexiku stal pro malíře jednou z prestižních prací, kterou se zabývala spousta významných malířů jako například i Roberto Montenegro (1885 – 1968).⁴

Pravděpodobně nejvýraznější postavou, která je dnes ve spojení s mexickým muralismem nejvíce zmiňována, byl Diego Rivera.[1] Malíř, který díky pobytům v Evropě získal přehled o evropském výtvarném umění i kontakty se známými malíři, mezi které patřil například Pablo Picasso, Georges Braque nebo Juan Gris, jejichž vlivy se dají v Riverově práci vysledovat. Ovšem největší vliv na jeho malířský styl měl Paul Cézanne a umění předkolumbovské éry, jehož byl vášnivým sběratelem. Kromě Mexika zanechal Rivera svůj rukopis i ve Spojených státech, kde ovšem kvůli svým politickým a sociálním názorům (především komunistickým) neměl dobré vztahy s objednateli.⁵

Pokud se chceme více zaměřit na muralistické umění 20. století ovlivněné komunismem a levicovým smýšlením, je třeba obrátit pozornost i na Sovětský svaz, kde se pěstovala tradice tohoto oboru. Zde se murály od 30. let objevovaly na stěnách rozměrných budov, jako byly školy a továrny nebo vládní zařízení, ale také jsme se mohli setkat s komornějšími díly, které byly součástí například stanic podzemní dráhy. Sloužily zde především jako forma propagandy zobrazující nejrůznější výjevy z života dělníků či vojáků a historie Sovětského svazu, ale také motivy ovlivněné vědou, kosmonautikou či dokonce sportem. Zatímco v Mexiku tvořili autoři pomocí malby, zde se těšila poměrně velké oblíbenosti mozaika. Dekorování budov nejrůznějšími výjevy v duchu socialistického realismu se zde objevuje již ve 30. letech a přetrvává až do konce tzv.

³ SLESAREVA 2015, s. 29

⁴ <https://artsandculture.google.com/entity/%2Fm%2F0wzm7b9?hl=cs>, vyhledáno 21.2.2019

⁵ KETTENMANN 2003, s. 92–93

Studené války. [2] Oblíbenost muralismu zde také dokazuje financování tohoto umění na každé důležitější budově, kde byl vyhrazen rozpočet na jejich výzdobu. Muralismus na území Sovětského svazu tedy dokládá, že Amerika nebyla jedinou částí světa, kde se vyvíjí moderní forma murálu jakou známe dnes.⁶

Od konce 40. let se setkáváme i s díly známých umělců jako byli Henri Matisse (kaple Vence, 1947), Fernand Léger (General Essembly Hall, 1952) nebo Marc Chagall (Lincoln Centre, 1966), kteří v rámci tohoto výtvarného oboru vytvořili několik děl. V druhé polovině 20. století mexické muralistické umění inspirovalo tvorbu mnoha podobných hnutí po celém světě, jako například hnutí Chicano v 60. letech.⁷ [3] Toto hnutí přelomu 60. a 70. let bylo tvořeno především samouky, kteří se sdružovali v komunitě, kteří, stejně jako mexičtí muralisté, věřili, že umění může být nástrojem pro změnu či dokonce revoluci. To je zřetelné i z výroku mexického muralisty Davida Alfaro Siqueirose: „Umění by mělo být viditelné na nejvíce strategických místech, viditelné pro pracující lid, na veřejných místech, ve sportovních arénách.“⁸ Toto hnutí se šířilo severní Amerikou do měst jako Chicago, Los Angeles nebo San Antonio. Mezi jeho představitele lze zařadit jména Carlos Almaraz, Judy Baca, Benny Luna a Frank Romero. Toto hnutí přetrvává dodnes a přineslo zásadní myšlenky, které jsou pro pozdější formu muralismu nazývanou jako „street art“ důležité.⁹

Společenské otázky a odpovědi na ně skrze venkovní nástěnnou malbu se snažili hledat i v Severním Irsku, kde se objevilo od 70. let na dva tisíce maleb s tématy jako boj proti rasizmu či environmentálním problémům. Dalším významným místem se stala Berlínská zeď, která mezi lety 1961 a 1989 na své západní straně poskytovala prostor pro vyjádření všem vizuálním umělcům (objevila se zde díla například Keith Haringa).¹⁰ [4]

Další etapou muralismu se stala tvorba mladých umělců ve Spojených státech od konce 70. let a především začátku 80. let. V tomto období na ulici tvořila i spousta známých umělců. Mezi ty nejvýznamnější, kteří byli ovlivněni pouličním uměním a grafity subkulturou (jenž se v amerických městech vyvíjela již od 60. let), se řadí například Jean Michel Basquiat (1960 – 1988) či Keith Haring (1958 – 1990). Tvorba této doby se označuje specifickým názvem, který zastřešuje veškerou exteriérovou tvorbu umělců od 70. let 20. století po současnost slovem „Street art“.

⁶ <https://www.amusingplanet.com/2017/10/the-forgotten-soviet-era-murals.html>, vyhledáno 27.3.2019

⁷ KORDIC 2015

⁸ PANTELIĆ 2016

⁹ PANTELIĆ 2016

¹⁰ KORDIC 2015

Pod tento pojem spadá i tvorba umělců, jenž tvoří rozměrné exteriérové malby, která se postupně od 80. let minulého století začíná označovat jako „mural art“¹¹, ale patří sem i graffiti nebo sticker art (tvorba za pomoci plakátů). Za tak krátkou dobu, co street art existuje, je ale stále těžké přesně zmapovat konkrétní styly, i když vzniká mnoho odborných publikací, tak se to zdá zcela nemožné. Je to zapříčiněno velikou variabilitou umělců a vlivů působící na ně po celém světě. Každý region, často pouhá městská čtvrť, má svůj street artový výraz, který se proměňuje s příchodem nových kulturních trendů. Dalším důvodem je vysoká propojenost tvůrců skrze internet, a tak co nalezneme namalováno na jedné straně světa, mohlo ovlivnit malbu ve zcela jiné části planety. V průběhu posledních několika desítek let se muralismus transformoval do mnoha nových forem, které jsou úzce spjaté s veřejným prostorem a nabízí možnost komunikace s divákem takřka na denní bázi. Přesným definicím pojmů a stylů, které se týkají Street artu a tím pádem i mural artu, se budu věnovat v následujících kapitolách.

1.3. Techniky moderního muralismu

Nástěnné malířství v průběhu tisíciletí přicházelo s novými technikami jeho zpracování. Od tradičních technik fresky (buon fresco), až k moderním, kdy se k malbě začalo užívat sprejů či dokonce výlepů plakátů a napínání malovaných pláten na konstrukce k tomu uzpůsobené. V této kapitole se zaměříme na popsání technik, které hrají zásadní roli v tvorbě umělců, kteří se zabývají moderní formou muralismu v rámci street artu. Soustředím se především na nové způsoby tvorby, které se v průběhu několika posledních desetiletí objevilo, jako např. malba spreji, která začala nahrazovat tradiční techniky.

1.3.1. Mozaika

Technika využívající keramických dlaždic nebo barevných skel byla k vytváření nástěnné malbě využívána již od starověku. Technika spočívá v kladení různě barevných či reliéfně modifikovaných fragmentů těsně vedle sebe, díky čemuž vzniká obraz. Navzdory časové náročnosti této techniky se i dnes můžeme v ulicích setkat s formou street artu, který mozaiky využívá. Jedná se většinou o jednoduché obrazce či piktogramy. Častou jsou náměty velice stylizované do čtverečkových obrazců, které se nazývají „pixel art“. Takováto díla na ulicích vytvářel například umělec, který si říká Invader, jehož motivy jsou inspirovány pop kulturou, především videohrami. Na své umění se snaží nahlížet

¹¹ <https://www.muralarts.org/history/>, vyhledáno 27.3.2019

jako na video hru aplikovanou na reálný svět.¹² Setkáme se ale i s rozměrnými díly, které svými rozměry již zaplňují několikametrové plochy. Tyto veliká díla, na rozdíl od piktografických symbolů, vznikají legálním způsobem.

1.3.2. Malba speciálními barvami a spreji

V současnosti jsou tyto techniky v tvorbě venkovní nástěnné malby nejužívanější. Oproti tradičním barvám (tempery, olejové barvy) jsou stálé a odolné. Tyto barvy, ať už jsou nanášeny štětci, válečky nebo spreji, jsou speciálně uzpůsobeny na venkovní použití a obsahují přísady, které zaručují, že nátěr bude odolávat jak přírodním vlivům jako déšť, tak i vlivům lidského působení, nejčastěji dopravnímu znečištění. Velkou roli v dobré přilnavosti barev hraje i kvalita podkladové plochy. Záleží, zdali je stěna čistá a neporušená plocha nebo jeli na ní z části opadaná omítka či jiné poškození. Pokud se jedná například o reklamní malbu, u které je důležité, aby po určitou dobu na štěně plnila reklamní činnost a zůstala neporušena vandalstvím (nejčastěji nelegálním graffity), užívá se speciálních nátěrů. Ty se nanášejí jako poslední vrstva a zajišťují, že spreje, a jiné barvy na této bázi, k povrchu stěny nepřilnou.

V případě sprejových barev se dá hovořit i o samostatné technice, která je velice oblíbená mezi tvůrci graffiti. Od této techniky byl i pro tvůrce graffiti odvozen název „sprejer“. Tvorba spreji je často nazývána i jako spray art, spray painting nebo graffiti painting.¹³ V rámci těchto barev se také užívá techniky zvané stencils. Jedná se o šablony vyrobené z tenkého materiálu (plast, papír, plech), na který se přenesa a následně vyřeže požadovaný tvar. Vyřezanými motivy se poté nanáší barva a vzniká tak obraz. Autoři své motivy zpracovávají doma. Hotovou šablonu pak přinesou na požadované místo a barvou ji pouze přestříkají. Výhodou této techniky je především rychlost, se kterou výsledná díla vznikají a také to, že jediná šablona může být použita na více místech, což hraje zásadní roli, je-li zapotřebí vytvořit jeden motiv na různých lokacích. Autoři této techniky nemusejí být ani příliš zdatní umělci, důležité je spíše rozšíření jednoduchých myšlenek či hesel.¹⁴

1.3.3. Stickers

„Stickers“ neboli nálepky či vylepované plakáty jsou technikou, při které autoři neuvžívají barev na ulici, ale motivy jsou předtisknuté, popřípadě namalované, na papíře. Je možné použití různých druhů papírů, od těch s rozdílnou gramáží, přes barevné, až po

¹² GRABMÜLLEROVÁ 2012, s. 34

¹³ SLESAREVA 2015, s. 23

¹⁴ SLESAREVA 2015, s. 20–21

speciální samolepící. Obrázek je na ně možné přímo namalovat, ale mnohem účinnější a využívanější metodou je užití tiskárny, která obraz na papír přenese. Díky tomu je možné vytvořit neomezený počet kopií. Není tedy ojedinělé spatřit tentýž motiv několikrát vedle sebe. Digitální tisk ale autora často omezuje ve velikosti formátů. Je však možné motiv rozdělit do menších fragmentů, které jsou následně vylepeny v návaznosti vedle sebe. Pro rychlé uchycení na povrch se zpravidla užívá lepidel, které je voleno v závislosti na gramáži papíru či jeho velikosti. Spatřit po městech můžeme díla od velkoformátových plakátů až po miniaturní nálepky. V závislosti na tom, je-li „sticker“ umístěn na nelegální plochu, je jeho odstranění, na rozdíl od sprejových barev, vcelku jednoduchou záležitostí. Je možné tak ráno spatřit nová díla a již večer zjistit, že byla odstraněna.¹⁵

¹⁵ SLESAREVA 2015, s. 21–22

2. Street art jako umění ve veřejném prostoru

2.1. Umělecké dílo ve veřejném prostoru

V této kapitole se podíváme na to, co je to veřejný prostor a jak působí na naši každodennost. Dále se budeme zabývat úlohou umění ve veřejném prostoru. S problematikou, která se zabývá uspořádáním měst, se můžeme setkávat již od vzniku velkých měst ve starověku, kde každé z nich, v závislosti na společnosti, která jej budovala, mělo svou specifickou strukturu. Starověké kultury tak byly první, které začaly řešit složitější urbanistická uspořádání. Jak ale termín veřejný prostor přesněji definovat?

V knize *Městský veřejný prostor* Petr Kratochvíl popisuje, co je veřejný prostor následovně: „V zásadě lze rozlišit tři kategorie přístupů, které se liší tím, co pod pojmem veřejný prostor chápou, jaké metody používají při jeho analýze, ale i tím, jaké praktické důsledky z nich lze vyvodit. První vychází z filozofických, sociologických nebo politologických teorií a v pojmu veřejný prostor akcentuje především jeho roli jako místa, kde člověk může svůj individuální život sdílet a konfrontovat s druhými lidmi a sám sebe prožívat jako součást širšího celku – obce. Do druhé kategorie přístupů bychom zahrnuli ty úvahy, které si všímají především toho, co se ve veřejných prostorech odehrává, činností, které prostory umožňují, podněcují nebo naopak vylučují. Třetí kategorie přístupů je spojena s konkrétním architektonickým ztvárněním veřejných prostorů. Kdybychom měli tyto tři kategorie přístupů vyjádřit heslovitě, pak tematizují 1. smysl – 2. aktivity – 3. fyzickou podobu.“¹⁶

Můžeme tedy říci, že veřejný prostor není pouze veřejné prostranství, ale jakýkoli prostor, se kterým přichází veřejnost do kontaktu. Tedy divadla, galerie, školy – zkrátka společné prostory a prostranství. Lidé se zde denně potkávají při svých cestách, ale také se zde sdružují v rámci společných aktivit nebo je využívají k odpočinku.

Je nutné podotknout i fakt, že městský veřejný prostor a to čím je utvářen, také významně formuje celkový pohled na město. Záleží tedy, zdali je určité město zaměřené na kulturu, cestovní ruch nebo například na obchod a průmysl, což se poté odráží na jeho celkovém vnímání.¹⁷ A ačkoli jsme s určitými místy ve veřejném prostoru denně v kontaktu, či jsou nám z naší předešlé zkušenosti známá, stále se proměňují. Je to zapříčiněno například novými neznámými lidmi nebo různými událostmi, které daný

¹⁶ KRATOCHVÍL 2015, s. 11–12

¹⁷ SLESAREVA 2015, s. 32–34

prostor utváří a tedy i proměňují. Totéž dělají streetartová díla či další umělecké dění v prostředí města.¹⁸

Poměrně velikou část veřejného prostoru zastupuje architektura. Jaký význam má a jakou roli hraje, popisuje výstižně architekt Michal Šourek: „Architektura vytváří rozhraní mezi lidmi a světem. Například fasáda budovy je rozhraním mezi divákem stojícím na ulici a komunitou konkrétní budovy. Nezahrnuje pouze její obyvatele, ale její součástí jsou i ti, jenž přispěli k tomu, že dům vznikl. Tedy stavitelé, architekt, obec, investor.“¹⁹ V rámci našeho tématu se touto součástí stávají i umělci, kteří zanechávají na budovách svou vizuální stopu. Toto všechno dává dohromady jeden celek, který komunikuje s divákem. Umění ve veřejném prostoru je tedy jeho nedílnou součástí, se kterou přicházíme denně do kontaktu.

Pokud se podíváme na město a veřejný prostor v průběhu historie, umění a umělecká díla zde byla vždy přítomna. Kromě architektury, považoval rakouský architekt Camillo Sitte za umění dokonce i urbanismus a stavbu měst. Budovy na sebe vždy vázaly umění a nastavovaly svou tvář do ulic, kde se odehrával každodenní život lidí. Umění tímto způsobem obyvatele nezbytně ovlivňovalo. Nezastávalo pouze dekorativní úlohu. Jak správně upozorňuje Petr Kratochvíl: „Mezi fasádou a venkovním městským prostorem je spíše vztah dialogu.“²⁰

Zpočátku byla úloha uměleckého díla na veřejném prostranství reprezentovat své objednatele a jejich zájmy. Ať už se jednalo o soukromé osoby, které skrze umění chtěly fixovat své společenské postavení, nebo jimi byli církevní představitelé, kteří nechali vytvářet díla v rámci oficiálního církevního programu. A posledním důležitým objednatelem bylo město a později také stát. V závislosti na tom, kdo v oné určité době vládnul, vznikala díla, která stát a jeho ideály reprezentovala. Mimo architekturu a s ní spjatou nástěnnou malbou se lidé ve veřejném prostoru pravidelně setkávali i se sochařskými díly. Ty často zpodobňovaly významné osobnosti (vladaře, historické osobnosti, mytologické nebo alegorické postavy nebo svaté). Jejich rolí bylo lidí nejen informovat o historii či nějakém duchovním obsahu, ale také spoluvytvářet městský prostor.

¹⁸ NĚMEČKOVÁ 2017, s. 8

¹⁹ BÝM 2018

²⁰ KRATOCHVÍL 2015, s. 113

V současné době umění nabízí skrze veřejný prostor mnohem variabilnější škálu námětů i forem komunikace s divákem.²¹ Dnes se na veřejných místech můžeme sice setkat stále s tradičními formami umění jako například socha a malba, ale fenoménem, který od druhé poloviny minulého století můžeme pozorovat, je činnost pouličních umělců, kteří tvoří nejrůznějšími styly a technikami a jejichž činnost je často nelegální. Motivace pro jejich tvorbu jsou různé, od pouhé estetiky, až po sociální intervence. Termín, který takovéto umělecké aktivity ve veřejném prostoru v současné době zastřešuje, je street art, veškeré umění, se kterým se ve veřejném prostoru můžeme setkat, lze poté zahrnout pod obecnější termín „public art“.²²

Jak je tento druh umění širokou veřejností vnímán? Dobře je to popsáno v textu Michala Nezvala. V něm vysvětluje, jaký je rozdíl mezi uměleckým dílem, které se nachází v galerii a tím, které je ve veřejném prostoru. Rozdíl vidí mimo jiné v tom, že se liší způsob, jakým jsou tato díla vnímána jejich odpůrci, a říká, že veřejné umělecké dílo mimo galerii se daleko více setkává s odporem ze strany diváků, protože jsou s ním uváděni do přímé a téměř nevyhnutelné konfrontace v rámci veřejného prostoru. Tento odpor a kritika ze strany veřejnosti, můžou v některých případech zapříčinit i odstranění příslušných „problematických“ uměleckých intervencí.²³ Podle mého názoru se s určitou diskuzí a dopadem uměleckého díla na diváka musí vždy počítat a v rámci street artu to platí především, protože často podněcují diskuzi záměrně a snaží se v každém divákovi vyvolat zájem, ať již bude jeho názor kladný či kritický, čehož se dotknu v následujících kapitolách.

S rozdílnými názory na street art se můžeme setkat i u nás. Zásadní otázkou je, jak kvalitní umělecká díla zde vznikají. Výtvarná umělecká scéna ve veřejném prostoru v České republice po roce 1989 prodělala určité změny. Před Sametovou revolucí, bylo toto umění řízeno především státním aparátem a bylo tudíž silně ovlivněno ideologií socialismu. Nicméně stát na výtvarnou činnost, jenž měla dovytvářet veřejná prostranství, uvolňoval finanční prostředky a podněcoval její rozvoj. Existoval například zákon, který ukládal, že čtyři procenta z celkového rozpočtu na výstavbu budovy se uvolní k jejímu výtvarnému obohacení, ať se již jednalo o výmalbu freskami, mozaikami nebo sochami.

²¹ KRATOCHVÍL 2015, s. 113

²² DVOŘÁKOVÁ 2012

²³ NEZVAL 2015, s. 11–12

Tuto praxi však můžeme vidět i v západních zemích Evropy, ale i v Severní Americe, především ve Spojených státech.²⁴

Dnes je u nás situace zcela jiná a Pavel Karous ji vnímá jako kritickou, protože uměleckému dílu ve veřejném prostoru se zde v současnosti nedostává pořádné finanční podpory a to ani od vedení státu, ani měst. Závisí tedy spíše na soukromých subjektech, které podle něj raději investují do soukromého prostoru a rozvoj umělecké kultivace městského prostředí uměním je příliš nezajímá.²⁵

Tento úpadek je možné sledovat dvěma směry. Prvním problémem je kvantita uměleckých děl, jejichž počet v devadesátých letech rapidně klesnul. Druhým problémem je kvalita děl, které od revoluce na veřejných místech vznikají. Kvalitativní pokles je zapříčiněn především tím, že dříve vznikaly odborné komise, složené z umělců, architektů a jiných znalců z oboru, které měly zaručit uměleckou kvalitu děl. Dnes jsou díla do veřejného prostoru často vybírána většinou umění neznalými lidmi.²⁶ Pravděpodobně jediná česká města, kde se snaží programově zastavit tento úpadek, jsou Brno a Liberec. V Brně funguje sdružení Sochy pro Brno, které vybírá, jaká díla se ve městě budou nacházet.²⁷ Bohužel liberecká společnost Spacium, která od roku 2001 úspěšně pomáhala rozvíjet uměleckou scénu libereckého veřejného prostoru, v roce 2015 musela ukončit svou činnost. Díky ní se ale v Liberci objevila spousta nových kvalitních sochařských děl, například od Lukáše Rittsteina, Davida Černého nebo Jaroslava Róny.²⁸

Ve veřejném prostoru se ovšem uplatňují také ostatní umělecké disciplíny. Můžeme se zde setkat s různými happeningy, divadelními a hudebními inscenacemi nebo performancemi.²⁹ Od minulosti až dodnes se veřejný prostor stává i místem různých slavností, poutí, trhů, turnajů, procesí a dalších aktivit, které se mohou v různé míře dotýkat umění a činností s ním spojené. Současně se lidé sdružují do různých skupin a vytváří svérázné subkultury, které mají své specifické umělecké vyjadřování.

Jednou z takovýchto skupin je i grafity a streetartová subkultura, která se vyvinula v průběhu 60. let 20. století v rámci velkých amerických měst, především New Yorku. Jejich činnost, ačkoli je označována za uměleckou, bývá často nelegální a trestána zákonem. Postupem let však vzniklo stále více prostranství, kde je možné street art

²⁴ KAROUS 2011

²⁵ KAROUS 2011

²⁶ <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10000000020-ideje-a-umeni-z-centra-dox/214251000210043-vytvarne-umeni-ve-verejnem-prostoru-v-realnem-kapitalismu/video/>, vyhledáno 15.5.2019

²⁷ VLACHYNSKÁ s. d.

²⁸ MIKULIČKA 2015

²⁹ MITOŠINKOVÁ 2012

vytvářet zcela legálně, dokonce na objednávku. V jistém smyslu zastupuje úlohu, kterou dříve plnila nástěnná malba. Umění ve veřejném prostoru je tedy přítomno v podstatě na každém kroku, aniž bychom si to mnohdy uvědomovali. Je druhem média, které město nejen zkulturuje, ale také vytváří dialog mezi uměním a divákem.

2.3. Vývoj street artu

2.3.1. Graffiti

Pokud se chceme zabývat mural artem jako disciplínou street artu, je důležité zmínit několik důležitých informací o graffiti. Jedná se o obor uměleckého projevu, který přivedl k tvorbě street artu mnoho autorů. Někomu se může zdát, že se jedná pouze o formu vzdoru vůči společnosti nebo společenským pravidlům, či o pouhé vandalství, jiní tuto specifickou činnost považují za formu umění a estetického zážitku. Jak ale graffiti blíže definovat? Upřesnění tohoto termínu lze najít v encyklopediích nebo výkladových slovnících výtvarného umění. V rámci uměleckých publikací se ke slovu „graffiti“ užívá i přípony „art“, která má přidat jeho výtvarnou hodnotu v kontrastu s jeho destruktivními tendencemi, ačkoli tento termín v sobě často zahrnuje jak výtvarnou součást, tak nelegální formu činnosti.³⁰ Tímto pojmem a jeho významem, dokonce i historií, se zabývá například encyklopedie „The New Encyclopaedia Britannica“. Zde se dozvídáme o terminologickém původu graffiti, který se nachází v italském výrazu „graffio“ (škrábat). Bližší specifikaci graffiti nám tato encyklopedie podává v následujícím znění: „Graffiti je forma vizuální komunikace, obvykle nelegální, zahrnující nepovolené označování veřejných míst samostatnými jedinci nebo celými skupinami. Ačkoli se o graffiti hovoří jako o stylistických symbolech nebo frázích, které jsou nasprejovány na zeď členy pouličních gangů, některé z nich s těmito gangy nemají nic společného. Graffiti může být vnímáno jako antisociální chování, které přitahuje pozornost nebo se jedná o způsob vyhledávání vzrušujících situací, ale může být také pochopeno jako forma expresivního umění.“³¹ Z této definice je zřejmé, že graffiti je spjato s určitou skupinou zasvěcených lidí, kteří tvoří vlastní subkulturu. Takovýmto směrem míří i Jan Baleka ve svém výkladovém slovníku výtvarného umění, kde říká: „graffiti je subkulturní výtvarný projev z konce 20. století“. Dále pokračuje popisem tvorby graffiti, nejčastějších míst, kde ho lze nalézt, i motivy, které ho ovlivňují: „...malby sprejem na veřejně přístupných plochách, na zdech a štítech domů, dlažbě, dopravních prostředcích (vagony podzemní

³⁰ SLAVINSKÁ 2009, s. 10

³¹ Graffiti. In: The new Encyclopaedia Britannica, Volume 5, s. 405

dráhy). Svou podstatou je anonymním projevem sociálního a estetického protestu, v USA např. neztrácejícího výtvarného spojení ani s etnickým a folklorním podložím (symboly mexických indiánů), ale ani s výtvarnými rysy soudobých kreslených seriálů nebo reklamy. Projev je charakterizován plynulou linií, antiestetismem, kýčovitostí i narativností, zahrnuje i stylizované písmo.³²

Tyto dvě definice nalezneme pod pojmem „graffiti“, lze však vyhledat i již zmiňovaný výraz „graffiti art“. Takový se nachází například ve Všeobecné encyklopedii ve čtyřech svazcích, kde se setkáváme v podstatě s podobným popisem jako v předešlých dvou případech na konci doplněno toto: „Někteří galeristé začali graffiti art vystavovat...“.³³ To je důležitý moment, protože nastává situace, kdy je potřeba od sebe oddělit graffiti jako projev zařazení do určité subkultury a graffiti jako výtvarnou disciplínu.

V této souvislosti je důležité, zda se graffiti nachází na ilegálních plochách, nebo bylo vytvořeno na zakázku. Původně se jednalo o ilegální aktivitu, kterou můžeme datovat do starověkého Říma, kde již lidé vyjadřovali své názory na veřejných místech za pomoci barev nebo formou rytím do skla. Pozůstatky obdobné aktivity lze vysledovat i na pozůstatcích mayského města Tikal ve střední Americe či na skalách ve Španělsku a anglických chrámech, které jsou datovány do 16. století.³⁴ Zde se setkáváme s graffiti pouze jako s komunikačním médiem a nikoli jako se subkulturním trendem. Toto se začlo ve 20. století měnit. Historie moderního graffiti se začala psát na sklonku šedesátých let minulého století. Příběh vůbec prvního, veřejně známého, tvůrce graffiti popisuje Martina Overstreet ve své knize *In graffiti we trust*: „Na sklonku 60. let minulého století žil ve městě New York mladík jménem Demetrius, přezdívaný Taki. Bydlel na 183. ulici, živil se jako peší doručovatel zásilek a při jedné ze svých pochůzek narazil na nápis JULIO 204, vyvedený sprejem na zdi domu. Když si ověřil, že číslice za jménem odpovídá číslu ulice, na níž se právě nacházel, nebylo pro něj obtížné pochopit smysl poselství. Již následujícího dne na roh nastříkal svou odpověď: TAKI 183. Pod tímto pseudonymem poté vystupoval a užíval ho jako svůj podpis. Určitě TAKI 183 nebyl prvním autorem graffiti, ale podepisoval se v ulicích s takovou vervou, až se sami obyvatelé začali o záhadu zajímat. Vysvětlení přinesl až rozhovor v „The New York Times“, kde se

³² BALEKA 2010, s.118–119

³³ Graffiti art. In: Všeobecná Encyklopedie ve čtyřech svazcích, díl 2, s. 68

³⁴ Graffiti. In: The new Encyclopaedia Britannica, Volume 5, s. 405

z potomka řeckých přistěhovalců stala rázem celebrita a generace jeho následovníků začali jednoduchou myšlenku psaní jména opracovávat a rozvíjet.“³⁵ [5]

Postupem času se objevovalo stále více autorů. Někteří vešli ve známost, jiní upadli v zapomnění. V osmdesátých letech se dokonce z autorů stávali známí umělci, kteří vyšli z ilegality a začali tvořit umělecká díla do světových galerií a jejich rukopis byl graffiti scénou silně ovlivněn. Mezi ty nejznámější lze zařadit Jeana Michela Basquiata (jehož graffiti přezdívka byla „SAMO©“) nebo Keitha Haringa, který vnesl do původně nezávazné hry sociální a politický rozměr³⁶ a v podstatě již přesahoval hranici graffiti tvorby do roviny street artu. Pro lepší pochopení graffiti je také důležité zmínit několik pojmů, které specifikují jednotlivé součásti tohoto oboru a ukazují jeho transformaci do více malířského a tematicky rozmanitějšího street artu.

Prvním způsobem tvorby graffiti se stal „tag“, rychlý podpis, který je považován za nižší formu graffiti. Tagy jsou stříkány nebo psány jedním tahem, jsou lineární a jednobarevné a jejich velikost je odvozena od dosahu autorovy paže a k jejich nastříkání si autoři vystačí s několika desetacentimetrovými plochami. Za vyšší formu graffiti je považován „piece (od masterpiece – mistrovské dílo). [6] Piecy jsou po vizuální stránce, co se do velikosti a barevnosti týče, daleko výraznější než tagy a k jejich umístění je za potřebí až několika metrová plocha, kterou zcela zakrývá, a delší časový úsek (na legální ploše i v řádku několika hodin), přitom čitelnost nápisu sama není důležitá. Mohou zobrazovat i různá témata a svou inspiraci nacházejí v prostředí, kde vznikají, v žánrech komiksu, nebo mohou být i tvořeny jako experiment, který využívá různé podkladové plochy. V jádru celého graffiti ale stojí především jména a přezdívky, jenž si autoři, kteří se v rámci této subkultury nazývají writeři (od write – psát), dávají.³⁷ Ovšem od složitějších kompozic, nazývaných piece, se brzy oddělila forma, která již přestala využívat písma jako hlavního prvku, nebo ho zcela přestala užívat. Jednalo se o převážně o figurální motivy – tzv. „charáče“ (od character – postava), nebo motivy předmětů, které v tvorbě autorů převzaly hlavní úlohu.

V určité fázi tedy došlo k tomu, že se graffiti art transformoval do umělecké disciplíny dnes všeobecně známé jako street art. Bylo to v důsledku toho, že do původně na písmu založené tvorbě, začali být vnášeny i motivy, které již písmo nevyužívaly. Bylo to ale také vnášením různých poselství, kritizováním společnosti a politiky a dalších kulturních

³⁵ OVERSTREET 2006, s.5

³⁶ OVERSTREET 2006, s.5

³⁷ TŘEŠTÍK 2011, s.76–77

témat, na které ve tvorbě graffiti ve valné většině nebyl brán zřetel. I když je tedy street art již jinou disciplínou, je graffiti často uváděno jako jeho součástí. Je jasné, že graffiti je jedním z jeho stavebních kamenů a prvkem, který stojí u jeho zrodu.

2.3.2. Street art

Street art, který pozvolně vznikl v osmdesátých letech minulého století, se od graffiti ve své podstatě velmi liší. Kde graffiti vyniká v písmu, tak street art exceluje ve figurálních motivech, v určitém smyslu to může být vnímáno i jako protiklad. Ačkoli bychom u graffiti řekli, že porušuje pravidla, je třeba podotknout, že tomu není úplně pravda. Writeři se navzájem respektují, a tak se v celé komunitě za více než čtyřicet let, co existuje, vytvořila pravidla, že si autoři navzájem nebudou ničit svá díla, což je vnímáno jako projev nerespektování či dokonce pohrdání ostatními tvůrci. Šlo tedy především o to, že si navzájem nebudou přemalovávat své výtvořky. Street art se od těchto pravidel distancuje a v podstatě popírá jakákoli další. Autoři streetartu přemalovávají graffiti i jiná díla, ba dokonce je zakomponují jako svou součást. Toto je jeden z důvodů, který zapříčinil nevraživost mezi graffiti a streetartovou komunitou, i když si v průběhu let autoři streetartu vymezili vlastní místa pro svou tvorbu.³⁸ Využívají městský prostor, který může podporovat emocionální stránku děl. Street art se na rozdíl od graffiti, které je mnohdy stylově vyhraněné a nečitelné pro běžného diváka, v určitých případech až zašifrované, snaží s lidmi komunikovat. Vyvolává v nich různé otázky a snaží se o vyjádření určitého názoru na rozličná témata. Díla v divákovi mají vyvolat emoci, ať je již kladná nebo negativní.³⁹

Ačkoli se setkáváme s vymežováním vůči graffiti, spousta autorů street artu vyšla z této komunity a ve spoustě případů stále tvoří pod svými pseudonymy, jelikož se stále jedná o nelegální činnost. Lze se zde setkat jak se samouky, kteří se své dovednosti naučili jako writeři na práci s písmem, ale i se studenty a absolventy výtvarných škol, kteří se k této formě umění dostali přes malbu. A je to právě malba, která tvoří jeden z pilířů technik street artu. Již jsme si představili, že tvořit se dá několika technikami, jako je například spray-painting, stencils [7] nebo stickert art. [8] Na rozdíl od graffiti může být tvořeno i plasticky k čemuž se, v závislosti na výsledku, užívá nejrůznějších materiálů od kovu k polystyrenu. Techniky jsou užívány, aby co nejlépe vyhovovaly motivu a především lokalitě výsledného díla. Setkat se můžeme s rozměrnými díly, až po malé obrázky, u kterých bychom mnohdy ani neřekli, že se klasifikují jako street art.

³⁸ KET 2015, s.8–9

³⁹ SEDLÁČKOVÁ 2014, s.27–28

Zde se objevuje zásadní otázka, jaká je definice pojmu street art. Pokud budeme tento termín chtít vysvětlit terminologicky, název stačí pouze přeložit do češtiny jako „umění ulice“ či „pouliční umění“. Chceme-li se však zabývat vysvětlením tohoto pojmu z hlediska jeho významu, setkáváme se s poměrně těžkým úkolem. Encyklopedie se tímto termínem nezabývají a je tak nutné definice hledat v literatuře o tomto tématu. Tomáš Pospiszyl nám v knize *Street art Praha* nabízí následující popis: „Definovat street art a jeho historii lze jen mlhavě. Označuje se tak druh uměleckého projevu ve veřejném prostoru, který najdeme převážně ve městech, a to po celém světě. Vzniká často anonymně, většinou bez podpory úřadů či vlastníků „podkladu“. Jeho autoři mohou být za své výtvořiny obdivováni, současně za ně můžou dostat pokutu. Street art je pro někoho umění, pro druhé vandalismus. Schová se pod něj tradiční graffiti (street art se také někdy označuje jako postgraffiti), díla sprejovaná pomocí šablon, sticker art – tedy nálepky, dále plakáty, mozaiky a reliéfy, prostorové instalace, videoprojekce, snad i sociální intervence. Street art není škola, styl ani program.“⁴⁰ Navzdory tomu, že je ho podle tohoto popisu blíže definovat nemožné, se dozvídáme důležitou informaci. Street art není zcela legální aktivitou, což sdílí s graffiti, nikoli však s mural artem. Toto tvrzení potvrzuje i popis od Oxford Dictionary, který tvrdí, že street art je: „Dílo, které je vytvořeno na veřejném místě, typicky bez oficiálního povolení.“⁴¹ Toto je pravděpodobně hlavním důvodem, proč se stále určitá část lidí vůči němu kriticky vymezuje. To ale není v rozporu s jeho podstatou, která vlastně vyžaduje komunikaci s divákem a vytvoření si určitého názoru.

K vedení komunikace street art využívá rozmanitých vizuálních stylů. Tvůrci svou inspiraci čerpají z komiksu, animovaných filmů, designu, počítačové grafiky, kulturních symbolů a znaků a dalších motivů. Na počátku se inspirovali dokonce i graffiti, kupříkladu jeden z prvních streetartových umělců Dan Witz. Avšak namísto typografie začal jako svůj podpis užívat obrazu, navzdory tomu, že jeho tvorba zabrala daleko více času. Nepsal tedy po zdech své jméno nebo přezdívku, ale maloval obrázky kolibříků, o kterých tvrdí, že jsou jeho podpisem.⁴² [9] Dalším autorem, který se objevuje na počátku streetartové tvorby byl francouzský umělec jménem Ernest Pignon-Ernest. Jako jeden z první začal svými díly, které umisťoval do městského prostředí, reagovat na různá současná témata, jako například reakce na francouzský jaderný program, tak i na témata spjatá s historií města, například sítotiskové plakáty básníka Arthura Rimbauda, které

⁴⁰ POSPISZYL 2007, s.2

⁴¹ https://en.oxforddictionaries.com/definition/street_art, vyhledáno 22.3.2019

⁴² SEDLÁČKOVÁ 2014, s.29

byly umístěny na místech, které měly význam ve vztahu k tomuto básníkovi.⁴³ V Americe se objevují stále noví autoři. Mezi novou generací umělců tvořící ve veřejném prostoru se řadí ROA, Invader nebo Blek le Rat. Tito a mnozí další autoři se začali vymezovat vůči graffiti nejen tím, že ve své tvorbě již nekladli důraz na písmo, ale také užíváním nových technik. Pro graffiti byly stěžejními způsoby tvorby spreje a různé druhy fix s inkousty. Jak už bylo řečeno, pro tuto novou generaci street artistů se však mimo klasickou malbu barvou stávají nástroje i šablony (stencils), vylepování plakátů a billboardů nebo dokonce využití mozaiky.⁴⁴

S přibývajícím autory se street art začal stylově rozrůžňovat. Ve městech tak bylo možné naleznout nesčetné množství rukopisů, z čehož některé byly výraznější než ostatní. Mezi nejvýraznější osobnosti street artu se zařadili autoři vycházející z graffiti scény jako Cost, Carolina Falkholt, Ben Eine, Nick Walker, Banksy a další. Na druhé straně se slavnými stali ti, kteří neměli větší zkušenosti s uměleckou tvorbou na veřejných místech. Zde lze zmínit například Robbie Conal a Shepard Fairey.⁴⁵ Tvorba těchto a mnohých dalších promlouvala k divákovi daleko srozumitelněji než zašifrované znaky graffiti. Lidé tak mohli snadněji v dílech porozumět vzkazům, které jim chtěli autoři tímto způsobem předat. Větší srozumitelnost, ale také vizuální atraktivita, byly jedny z mnoha důvodů, proč se postupem času street art stal nejen záležitostí ulice, ale také galerií. Pravděpodobně jedni z nejznámějších autorů, kteří začali svá díla vystavovat, jsou již zmiňovaní Jean Michele Basquiat a Keith Haring. První galerie, které toto umění započaly v 80. letech vystavovat, se nacházely v New Yorku. Řadíme mezi ně prostory jako Fun Gallery v East Village či Fashion Moda v Bronxu.⁴⁶ Někteří se nakonec vydali na dráhu komerčních umělců, jiní zůstali v anonymitě tvořit na ulici, nebo jako kompromis tvořili jak na objednávku, tak na veřejných místech. Opomineme-li zdi a místa, legálně vyhrazená pro tvorbu graffiti a street artu, jsou tyto dva obory v jádru stále nelegální činností. Byli zde však i tací, kteří svou tvorbu ve městském prostoru transformovali novým směrem. Již se nejednalo o ilegální malování či sprejování, ale o tvorbu, která vzniká na objednávku a je k ní zapotřebí rozměrných ploch. Právě tato umělecká disciplína se nazývá mural art.

⁴³ GRABMÜLLEROVÁ 2012, s.22

⁴⁴ KET 2015, s.8

⁴⁵ KET 2015, s.8

⁴⁶ KET 2015, s.9

2.3.3. Mural art

Na začátek je důležité položit si zcela zásadní otázku, co je to mural art. Vysvětlení tohoto termínu se po bližším zkoumání jeví o poznání složitěji, než by se na první pohled mohlo zdát. Již jsme si v úvodu popsali historii muralismu, který tvoří neodmyslitelnou součást vývoje, která vedla ke vzniku mural artu.⁴⁷ Pokud bychom se snažili popsat, co tento umělecký obor znamená a vytváří, užili bychom popisu britské Tate modern gallery, která mural definuje následovně: „Mural je malba aplikovaná přímo na zeď, obvykle na veřejných místech“⁴⁸ Toto nás vede k myšlence, zdali má mural art, nějakou bližší spojitost s fenomény malby na veřejných prostranstvích jako je graffiti a street art. Pokud se jedná o graffiti, tak jako obor přivedlo k tvorbě mural artu mnoho autorů, nabízí jim i inspiraci jako poměrně moderní kulturní prvek, kterým se mohou ve svých dílech zabírat. Společně mají v zásadě i to, že využívají plochy, na kterou se maluje barvami. Jak jsme si již řekli, tak graffiti lze vnímat jako součást obecnějšího názvu street art. Chceme-li se tedy zaměřit na vztah mural artu a street artu, nabízí se nám dvě možnosti jak ho popsat.

První možností je vnímat mural art jako pouhou techniku při tvorbě street artu. Mezi využitím instalací, lepení plakátů, ale i videoprojekcí a land artu, je i malba jednou z hlavních technik, jak přistupovat k jeho tvorbě.⁴⁹ Aby mohl vzniknout, bylo většinou zapotřebí rozměrnější plochy a výraznějšího časového úseku. Autoři, kteří této techniky v rámci street artové tvorby využívají, jsou například Carolina Falkholt, Doze Green, Faith47, Lady Pink a další. Na druhé straně stojí ale jiný přístup, který tuto techniku již vnímá jako samostatný a zcela emancipovaný obor.

Na mural art se dá již nahlížet jako na obor, který se řadí do kategorie umění ve veřejném prostoru a staví ho tak na roveň s graffiti a street artem, ačkoli se pojmu street art často užívá k zastřešení veškeré této pouliční tvorby.⁵⁰ Velice důležitý faktor, který nám definuje mural art jako samostatný obor je legalita. Jeho vznik je ve většině případů iniciován objednatelem a není tak již trestán zákonem jako jeho porušení. Odstraňování výsledného díla tedy není aktem napravování poškození cizího majetku, ale ve většině případech přemalováním novým motivem. V ojedinělých případech také může být výsledné dílo zamalováno do původního stavu plochy, například pokud malba byla

⁴⁷ <https://www.dictionary.com/browse/mural>, vyhledáno 28.3.2019

⁴⁸ <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/m/mural>, vyhledáno 28.3.2019

⁴⁹ NĚMEČKOVÁ 2017, s.42

⁵⁰ NĚMEČKOVÁ 2017, s.43

součástí festivalu nebo umělecké akce jako dočasná a doprovodná záležitost nebo pokud se jednalo o komerční účely. Klientelu, která tyto obrovské malby objednává, tvoří především majitelé rozměrných stěn, vlastníci domů nebo dokonce města a obce a objevuje se i stále více firem, které organizují tvorbu murálů jako formu reklamní činnosti. Jako reklamu začali murál tyto firmy využívat právě kvůli jeho monumentálnosti a tomu jak tyto obří rozměry působí na každodenního diváka. Kvůli tomu se také murálová tvorba od předchozích výrazně liší. Již se nesetkáváme s dynamicky prvoplánovými rysy, kompozicemi, které vyhovují požadavku na rychlé zpracování, nebo s nízkou uměleckou hodnotou. Autoři, kteří se malbou murálu zabývají, musí skvěle zvládat řemeslnou stránku svého oboru, který je oproti klasické malbě poněkud ztížen nadměrnými rozměry. Již se nejedná o malé formáty, ale o několika metrové plochy, mnohdy i v řádech desítek metrů. S tím souvisí i dlouhodobá příprava materiálu, návrhů (k jejichž přenesení na stěnu se užívá video projekce – videomapping)⁵¹ a v určitých případech i techniky, jako například lešení či vysokozdvíhových plošin, které jsou nezbytností k dosažení vysokých lokací. Kvůli potřebě zaplnit enormní plochy se při malbě murálu užívá především sprejů a barev které se nanáší válečky nebo velkými štětkami, v závislosti na stylu a složitosti předlohy. V dnešní době existuje nepřehledné množství stylů, které si autoři vytvořili. Najdeme zde takové, které jsou inspirované pop kulturou, klasickou malbou, abstraktními a geometrickými tvary až po zcela realistické výjevy. Mnohdy způsob a vizuální zpracování závisí i na lokalitě a místní kultuře nebo dokonce i politické situaci, kde murál vzniká. Největšími centry světového mural artu jsou města jako New York, Tokio, Singapore, Paříž či Řím.⁵² S velkou koncentrací této formy umění se můžeme setkat i ve střední Evropě, kde dominuje především Německo, Polsko a Rakousko, přičemž Česká republika a Slovensko, navzdory tomu, že zde existují určité street artové scény, prozatím nedosahují takového množství a kvality maleb jako je tomu v sousedních státech. [10]

Mural art se stal za několik posledních desítek let velice atraktivní formou malby, která v legální formě, skrze veřejný prostor, přináší umění každodennímu divákovi, kteří se s ním díky tomu více seznamují a zvykají si na něj. Ti mnohdy i neváhají a cestují do center tohoto umění, aby navštívili známé městské čtvrti, jako například new yorský Harlem, s jeho výskytem a stává se tak z něj i forma turistické atrakce. Díky tomuto se

⁵¹ KUTÁ 2015, s.17

⁵² https://www.jonssonsworld.com/A_Brief_History_of_Murals_and_Mural_Painting.html, vyhledáno 28.3.2019

některá městská prostředí zlepšují a stávají více bezpečnými a čistějšími a získávají na estetické hodnotě. Stále je ale důležité mít na paměti, že se jedná také o způsob komunikace mezi veřejností a umělci, kteří murál mohou využívat jako prostředek ke sdílení důležitých, například sociálně kulturních, zpráv či rozdílných názorů na ně. Jeho vývoj se za posledních několik let urychlil a lidé si stále více všimají jeho šíření napříč městy po celém světě.⁵³

2.3.4. Vývoj moderního mural artu jako legálního uměleckého projevu

Popsat vývoj moderního mural artu je veskrze složitá záležitost. Na toto témat prozatím vznikla jen hrstka odborných publikací, většinou se setkáme s články v magazínech zabývajících se tímto tématem a samotný výtvarný obor, o kterém zde hovoříme, je poměrně novou záležitostí několika posledních desetiletí. Jeho počátky se zde budeme snažit popsat alespoň ve stručnosti a připojíme některá důležitá jména tohoto oboru.

Zjistit přesný rok vzniku mural artové tvorby je nemožné. Vlastně ani neexistuje. Tento malířský obor postupem času začal vznikat již v průběhu 80. let minulého století, kdy street artová umělci začali vytvářet monumentálnější díla a někteří z nich se velkoformátové malbě začali věnovat naplno. Tito autoři se začali soustřeďovat do míst, kde se nacházeli velké nevyužité plochy, většinou boční stěny starých domů nebo zdi již nefunkčních továren. Jedním ze známých míst, kde se setkávali pouliční umělci, byla berlínská zeď, která sloužila jako jedno veliké plátno komukoli, kdo se chtěl za pomoci graffiti či složitějších uměleckých forem vyjádřit k situaci, která v tehdejší době panovala světu. Na západní straně zdi byla navzdory tomu, že šlo stále o nezákonnou činnost, malba tolerována. Předmětem zájmu byl spíše obsah, který byl těmito díly sdělován, než jejich samotná přítomnost na zdi.⁵⁴ Nakonec se ale jednalo spíše o street art a graffiti, které jsou nelegální. Jak jsme si pověděli, mural art je ve své podstatě legální formou umění ve veřejném prostoru, proto se v průběhu svého vzniku za několik posledních desítek let stal významnou součástí některých světových metropolí. V Americe je to především New York, v Evropě se centry staly města jako Londýn, Berlín či Paříž. Malby tohoto typu již nejsou vnímány jako vandalismus, ale vznikají v souladu se zákonem. Začaly vytvářet dokonalý kompromis mezi veřejným uměním na jedné straně a vandalizujícími formami jako graffiti a street art na straně druhé. Díky tomu se někteří autoři tvořící v ilegalitě začali zajímat spíše o tento obor, který jim nabízel možnosti stále tvořit na veřejném

⁵³ <http://muralform.com/2017/the-history-of-murals/>, vyhledáno 28.3.2019

⁵⁴ PINTO 2017, s.64

prostranství, ale již při tom neporušovat zákon a dokonce si tímto oborem vydělávat peníze.⁵⁵

Ve vývoji mural artu se v průběhu let vytvořili dvě pomyslné roviny, kdy se na něj může nahlížet jako na soukromé nebo veřejné umění. Některé murály začaly vznikat náhle jako forma vyjádření individuality a cítění pro komunitu, které se soustřeďují především na lokality městských čtvrtí, kde tyto komunity žijí. Na druhé straně jsme se mohli setkat se vznikem murálů, které byly vytvořeny jako součást určité strategie, zde se objevují především komerční či propagační účely malby na rozměrné ploše. Každý z těchto přístupů si vyvinul vlastní postupy a motivace, jak k tvorbě přistupovat.⁵⁶ Pokud bychom se chtěli zabývat vizuální podobou murálu, můžeme tvrdit, že v každé části světa se postupem času vyvinul individuální přístup k tvorbě. Evropští umělci čerpají svou inspiraci z uměleckých tradic svých zemí. Na jihu evropy se můžeme setkat s vlivy latinskoamerického umění. V Africe ve městech jako například Kapské město se lze setkat s vysokou různorodostí. V Asii zase vznikají styly inspirované západním uměním, které spojují s místními kulturními prvky. V latinské Americe se také můžeme setkávat s vysokou inspirací místní historií, která čerpá estetické prvky různorodých regionů. Důležitým centrem se zde stalo argentinské Buenos Aires. Významným zdrojem vlivu se pro toto území stává i Mexiko, kde se lze setkat s pracemi mexických muralistů jako Diego Rivera, José Clemente Orozco nebo David Alfaro Siqueiros. Na konec lze hovořit o Austrálii a Novém Zélandu, kam se pouliční umění dostalo skrze Ameriku, především Spojené státy, ale brzy se zde vyvinula samostatná a plně nezávislá scéna.⁵⁷

V dnešní globalizované době již umělecké scény jednotlivých zemí a regionů nejsou tvořeny pouze místními tvůrci. Díky stále více propojenému světu se objevují malby od proslulých autorů již po celém světě, od New Yorku po Tokyo, a stávají se z nich mezinárodní celebrity na poli mural artové scény. Nesoustřeďují se již pouze na velkoměsta, ale murál začínají tvořit i na odlehlých lokalitách, opuštěných vesnicích či osamocených staveních a budovách v přírodě. Tvorba v rámci tohoto uměleckého oboru s sebou přináší i spoustu překážek, které se musejí překonávat. Například poměrně novým problémem, který se v průběhu let objevil, je ochrana murálů jako uměleckých děl, ke kterým se vážou autorská práva. Je-li malba vytvořena na legální plochu, je nutné počítat, že dříve nebo později ji někdo přemaluje vlastním motivem a autor své dílo s tímto

⁵⁵ MUALAM 2017, s.90–91

⁵⁶ MUALAM 2017, s.90–91

⁵⁷ KUTÁ 2015, s. 20–23

vědomím i malbu vytváří. Pokud byl mural art vytvořen za komerčními účely, je jasné, že je jeho životnost omezená na dobu trvání reklamní kampaně, pro kterou byl namalován. Jedná-li se ale o murály, které vznikly jako umělecké dílo na ploše, která byla autorům povolena a dílo bylo nakonec po určité době odstraněno nebo překryto reklamními poutači, už autoři v některých zemích přistupují dokonce k soudním řízením. Takový případ se udál například ve Spojených státech, kde byla odstraněna malba muralisty Kenta Twitchella, který nakonec na vlastníkovu nemovitosti, kde se jeho malba nacházela, vysoudil přes jeden milion dolarů. Celá kauza byla vnímána jako poškození uměleckého díla, které podléhalo autorskému právu. Jedním z hlavních problémů bylo i to, že autor byl s přemalováním svého díla obeznámen, až když se tak událo a nebyl předem varován.⁵⁸

Jak tedy můžeme vidět, od počátku pouliční tvorby graffiti se umění v ulicích přes street artovou tvorbu transformovalo až ke zcela legálnímu uměleckému odvětví, které je dnes ve světových metropolích zcela přirozenou součástí městského panorama, který ho ozvláštňuje a seznamuje lidi s tvorbou nových umělců, kteří se na tento typ malby specializují. Mural art se rozšířil do celého světa a my můžeme pozorovat, jak se v dnešním globalizovaném světě prolínají rozdílné kulturní a umělecké prvky.

⁵⁸ PFLEGER 2015

3. Vývoj od graffiti po mural art v České republice

3.1. Graffiti

V následujících odstavcích bych se rád dostal k zmapování situace mural artu v České republice. Popíši události, které formovaly tento umělecký obor v naší zemi a zaměřím se i na důležité autory, kteří jsou v Česku jeho hlavními představiteli. Abychom ale dokázali zcela pochopit situaci, která vedla k rozvoji českého muralu, je třeba se zabývat již prvními zmínkami o umělecké činnosti v městském prostředí. Je nutné si popsat českou graffiti a street artovou scénu, která je pro pozdější tvorbu mnoha autorů zásadním odrazovým můstkem. Jak jsem si již zmiňoval, k tvorbě mural artu se jeho tvůrci dostávali především skrze guerilla art a naše země netvoří výjimku.

Navzdory tomu, že se s pouliční tvorbou mladých umělců setkáváme ve světě již od konce šedesátých let minulého století, k nám se tato forma umělecké činnosti dostává až na konci let osmdesátých. Bylo to především z důvodu vlády komunistického režimu, který k těmto aktivitám nebyl tolerantní a snažil se mladé generace izolovat od vlivů západní kultury a jejího pronikání na naše území. S pádem železné opony a koncem komunismu se však situace mění a česká mládež se k fenoménu graffiti začíná hlásit a postupně ho šířit po celé České republice.⁵⁹ Příběh prvního writera, který se začal podepisovat jako MANIAC, začal v Ostravě, kde již od roku 1987 psal na zdi nápisy jako „Nechceme holé zdi!“ a podobné, jejichž hlavním záměrem, jak tvrdí, nebyly politické zprávy, ale spíše forma estetického vyjádření, jak zaplnit prázdný prostor stěn. Brzy se k Maniacovi přidávají KAGOTA, GREEN a EROS, kteří tvořili crew⁶⁰ nesoucí název Zero Dimension Gang. V Praze mezitím začínají svou tvorbu autoři známí pod přezdívkami RAKE, BOOB a SCUM.⁶¹ Graffiti se začali věnovat i některá média. V tehdy vydávaném magazínu Poplife se začaly objevovat články o této nové subkultuře.⁶² V Praze postupem času začínají vznikat nové crew, které mají silný vliv na pozdější vývoj graffiti na našem území. Tou pravděpodobně nejznámější se stala TCP crew (The Color Posse) [11], která vznikla okolo POISE, nebo CSB crew (Color Sifon Bombs).⁶³

⁵⁹ SEDLÁČKOVÁ 2014, s.25

⁶⁰ Crew = uskupení, skupina nebo gang

⁶¹ OVERSTREET 2006, s.7–10

⁶² SEDLÁČKOVÁ 2014, s.41

⁶³ OVERSTREET 2006, s.21–25

Již od roku 1994 se v Česku prodávají potřebné nástroje na graffiti a scéna se rozrůstá. První uskupení, které zde působí se v průběhu let začnou dělit do více malých crew, které na předchozí vývoj navazují. Příkladem je DSK crew, která postupně do roku 1995 přebírá hlavní úlohu na scéně.⁶⁴ Avšak s tím, jak se graffiti scéna začala rozrůstat, se začalo objevovat i stále více „amatérů“, kteří nebyli členy skupin kladně přijímáni a vnímali je spíše jako vandaly, kteří se snaží zapadnout, ale nemají na to dostatečné kvality podle jejich tehdejších měřítek.⁶⁵

3.2. Street art

Na přelomu dvacátého a jednadvacátého století se v naší zemi začínají objevovat stále silnější street artové tendence. Přišly k nám ze zahraničí a objevují se i u autorů graffiti, kteří již nechtějí, aby se jejich tvorba ubírala směrem, který je v podstatě omezuje na psaní stále stejných jmen. Začínají užívat stále více piktogramů, nových, především figurálních, motivů a postupně experimentují s novými technikami. Hlavním prostředkem tvorby již není sprej a fixa, ale objevují se díla tvořená pomocí samolepek, které zpočátku plnily funkci tagu, který se stále dokola opakuje. Přikláněli se i k vytváření za pomoci šablon, vylepování plakátů, ale i k malbě barvami. Zpočátku u nás street art tvořil jistý druh opozice vůči graffiti.⁶⁶

Navzdory vyhraněnosti vůči graffiti se ale můžeme setkat s určitými podobnostmi. Stejně jako ve writerských komunitách i zde vznikají crew. Pravděpodobně nejznámější skupinou, tvořící zpočátku ve stylu graffiti, který postupně směřují ke street artu, je pražská CAP crew. [12] Její snahou byl odklon od klasického graffiti k jednodušším tvarům písma a postupného vnášení figurálních motivů. Jejími členy byli autoři Blez, Mosd, Dize, Crap a Masker. Snažili se již pracovat s nadsázkou a ironií a při své tvorbě již nebyl sprej hlavním technikou. Mnozí autoři z konkurenčních crew, které se soustřeďovaly na tvorbu graffiti, je kritizovali. Výtvarný projev skupiny CAP lze označit jako antigraffiti.⁶⁷ Mimo skupiny se zde ale začali objevovat i autoři, kteří tvořili zcela samostatně. Mnoho z nich začalo vystupovat anonymně, a tak se nikdy nedozvíme jejich jména. Setkat se v ulicích můžeme ale i s díly zahraničních autorů, které mnohdy vnášíjí

⁶⁴ SEDLÁČKOVÁ 2014, s.42

⁶⁵ OVERSTREET 2006, s.65–66

⁶⁶ MATOUŠEK 2009, s.12

⁶⁷ MRÁZKOVÁ 2013, s.23–25

kvalitní zpracování a nové náměty, které inspirují další autory v jejich dílech.⁶⁸ Velký zájem o street art přinesl v roce 2002 článek v časopisu Reflex, jenž se zaměřoval na pouliční tvorbu v podobě vylepovaných plakátů a označoval ho za novou formu umění. To způsobilo, že se v ulicích Prahy začalo objevovat velké množství nových děl, přičemž jejich kvalita byla velmi rozdílná. K rozšíření také přispěl fakt, že na rozdíl od graffiti, které bylo podle zákona trestáno dokonce vězením, se na vylepování plakátu vztahoval pouze postih v podobě pokuty.⁶⁹

Street art se ovšem neomezuje pouze na plošnou 2D tvorbu, ale i na různé objekty a instalace, které jsou tvořeny v rámci happeningů. Zmínit můžeme například akci, při které skupina, která se nazývá Guerilla knitting, doslova oblékla sloupy na Čechově mostě do úpletů. Dalším příkladem je případ, kdy skupina Ztohoven na Staroměstském náměstí, na místě, kde se nachází sedmadvacet křížů jako upomínka na popravu českých pánů, přidala jeden dodatečný kříž. Ve skutečnosti totiž popravených českých pánů bylo osmadvacet, a tak se jednoho dne vydali na toto pražské náměstí napravit nepřesnost, která zde v počtu upomínkových symbolů panovala. Převlečení jako dělníci si přinesli zábrany, vydloubali šedé kostky ze země a nahradili je bílými, které tvořily tvar kříže. Tento čin poté zůstal několik dní neodhalen.⁷⁰ [13]

Pro naše téma je ale důležité zaměřit se na tvorbu umělců, kteří se od tvorby graffiti, přes street art, dopracovali až k rozměrnému mural artu. Prvním z nich je umělec Jan Kaláb (*1978 – Praha), který vystupuje pod pseudonymy Point, Cakes nebo Splash. Z jeho rané tvorby jsme se mohli setkat s obarvenými dlažebními kostkami nebo prasklinami ve zdech. [14] V Praze v roce 2008 založil street artový festival Namefest, který ukázal tvorbu jak tuzemských, tak i zahraničních autorů.⁷¹ Dalším autorem, který se podílel na vývoji pražské scény, je Pasta Oner, vlastním jménem Zdeněk Řanda (*1979 – Trenčín). Stejně jako Point zanechal na pražské scéně nesmazatelný rukopis, který je výrazně ovlivněn pop kulturou. Stejně jako mnoho autorů se k tvorbě street artu dostal přes graffiti. Jeho tvorba se z počátku soustředovala především na samolepky a plakáty, které vytvářel ve své sítotiskové dílně. Ve své práci se rozhodl ke kritice konzumní společnosti a vybízí ke snaze vydobytí si vlastního životního prostoru.⁷² Dalšími, kteří na českých zdech zanechali svůj rukopis, je například Epos 257, Vladimír 518, Michal Škapa

⁶⁸ POSPISZYL 2007, s.8

⁶⁹ MATOUŠEK 2009, s.13–14

⁷⁰ TŘEŠTÍK 2011, s.79–81

⁷¹ GRABMÜLLEROVÁ 2012, s.52

⁷² GRABMÜLLEROVÁ 2012, s.53–54

alias Tron a nesčetné množství dalších autorů. Ačkoli je česká scéna ve světovém měřítku poměrně malá, stále může nabídnout širokou škálu umělců. Jejich tvorbu můžeme najít v podstatě kdekoli – na opuštěných zdech, podchodech, zastávkách i v ulicích historických center. Street art se jako forma umělecké činnosti stala pomyslným stavebním kamenem pro přicházející mural art, ke kterému někteří její autoři postupem času inklinovali.

3.3. Mural art

Uměním ve veřejném prostoru se zabývá spousta prací i odborných publikací. Těch, které se soustřeďují na street art a všechny umělecké obory s ním spojené, jako graffiti či mural art, již není mnoho. Kdybychom chtěli najít odbornou publikaci v našem jazyce, která se blíže zajímá o mural art a především o ten na našem území, asi bychom neuspěli. To ale neznamená, že se naši zemi tento streetartový fenomén vyhnul. Praha, Brno, Olomouc, Ostrava ale i jiná česká města skrývají zákoutí, kde můžeme najít tyto velkoplošné malby. V posledních letech stále stoupá zájem o tento obor a můžeme tak být svědky i tvorby zahraničních umělců, kteří zde zanechávají svůj rukopis. Česká republika se nachází v obklopení zemí jako Polsko, Německo či Rakousko, kde se již mural art stal běžnou součástí městské krajiny a již není spojován s projevem vandalizmu nebo hyzdění architektury. Již můžeme sledovat snahy českých umělců, ale i grafických studií o to protlačit murál více na veřejnost a vytvořit zde plnohodnotnou scénu, která by se mohla vyrovnat okolním státům. V této části se soustředím na představení osobností českého murálu, souhrn důležitých událostí, které tento obor pomohly formovat a dostat více do podvědomí, upozorním na místa, kde lze murál najít, ale budeme se i snažit zodpovědět otázku, proč je Česká republika oproti sousedním státům v tomto oboru pozadu.

Mural art se pro mnoho českých street art umělců stal alternativou, jak začít tvořit rozměrná díla a zároveň při tom nebýt stíhání zákonem. Takové malby mohli tvořit na stěnách pro tyto účely vyhrazené, kterým se přezdívá „legál“. Takovou zdí je například pražská Lennonova zeď nacházející se na Malé Straně hned u Velkopřevorského náměstí. [15] Již od šedesátých let se zde objevovaly první nápisy a vzkazy. Tato zeď představuje neoficiální pomník Johna Lennona, kdy od jeho smrti se zde umísťují úryvky jeho písní a malůvky související s jeho životem. Zde je povoleno psát a malovat bez postihu, plocha je vnímána jako místo pro svobodné vyjádření, a takovýchto stěn, na které je legální

malovat, se v Praze od příchodu graffiti objevuje stále více (například v pražských Holešovicích).⁷³ Mural art se však nesoustřeďuje pouze na legály a není tvořen pouze pro zábavu, jak by si někteří mohli myslet. Jedná se také o umělecký obor, který vzniká, aby zkrášloval jinak ponuré a nevyužívané plochy městských prostředí. V následujícím textu se zmíním i o projektech, které se na našem území uskutečnily, v opačném případě neuskutečnily, a zanechaly tak stopu mural artu v našich městech.

⁷³ GRABMÜLLEROVÁ 2012, s.51

4. Český mural art

4.1. Významné osobnosti českého mural artu

4.1.1. Point

Point, jak už bylo řečeno, vlastním jménem Jan Kaláb, je jednou z nejvýraznějších osobností českého mural artu. Svou uměleckou kariéru začal jako pražský writer s přezdívkou Splash, který tvořil graffiti po ulicích jako člen DSK crew.⁷⁴ Svá studia strávil na pražské UMPRUM, odkud odešel na Akademii výtvarných umění v Praze. Později si pro svou tvorbu vymyslel přezdívku Cakes, která mu dle jeho názoru v malování písma vyhovovala daleko více. Nakonec se ale uchýlil k přezdívce Point, u které tvrdí, že má daleko hlubší význam než předešlé dva pseudonymy, které vznikly především z estetického hlediska při tvorbě graffiti. Již roku 2000 tvořil v zahraničí. Jeho práce nalezneme po celé Evropě, ale i v severní a jižní Americe, dokonce i v Asijských zemích.⁷⁵ Od graffiti pomalu přešel do street artové tvorby. Bylo možné se setkat s jeho 3D objekty nebo s akcemi, kdy vymaloval asfaltové bloky mezi spárami chodníků barvou. Nakonec se uchýlil až k tvorbě rozměrných murálových maleb, které jsou ovlivněny abstraktní malbou (především Františkem Kupkou) a geometrickými tvary.⁷⁶ Jeho murály nejsou pouze záležitostí českého prostředí, ale svou práci zanechal již například v New Yorku nebo Buenos Aires. [16] Jaký význam má pro Jana Kalába mural art a jak ho hodnotí v opozici vůči graffiti, u kterého v devadesátých letech začínal, popisuje v jednom rozhovoru následovně: „Pro mě osobně je graffiti přezdívka, či jméno vytvořené na zeď a opakující se po městě. To je prostě esence graffiti. Dělat svojí přezdívku nebo přezdívku svojí crew, opakovat to a prosadit si nějaké místo na scéně. Mural art to jsou hlavně velké pomalované fasády. Většinou je to legální. Ten formát je úplně jiný, protože tam nefunguje něco, že tam napíšeš jenom nějaké jméno. Mural art je víceméně figurativní, protože to je takové vděčné. Často je také abstraktní. V minimu případů tam jsou písmena, protože to nezapadá do té filozofie. I když je pravda, že v devadesátých letech v Americe dělali writeři strašně bohaté pozadí, vyobrazení nějakého vesmíru a podobné kýče, což by šlo považovat za murály. Osobně považuji murál za velkoplošný obraz, zatímco graffiti je o množství a určitě o písmenech.“⁷⁷

⁷⁴ VOSKOVCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012, nepag.

⁷⁵ HASSAN 2018, nepag.

⁷⁶ <http://www.jankalab.com/bio/>, vyhledáno 4.4.2019

⁷⁷ HASSAN 2018, nepag.

S kalábovými murály jsme se mohli setkat v Praze na Národní třídě nebo Mrštíkově ulici. Svá díla ale zanechal i v jiných českých městech, především v Ostravě v Dolní oblasti Vítkovice. Mimo pouliční tvorbu, které se již tolik nevěnuje je i úspěšným umělcem, který svá plátna a objekty tvoří na objednávku a vystavuje v galeriích po celém světě. Mezi jeho pražské výstavy patří například výstava z roku 2008 nazvaná Point Shop, shrnující jeho veškerou tvorbu, která se konala v Trafo Gallery. Roku 2011 uskutečnil další výstavu s názvem Kaláb 33 – křížení planet kde se už soustředil na svou abstraktní tvorbu.⁷⁸ Jeho prozatím poslední pražskou výstavou byla akce nazvaná Jan Kaláb: Point of Space uskutečněná v pražské Trafo Gallery roku 2018.

4.1.2. Pasta Oner

Pasta Oner je přezdívkou českého výtvarníka Zdeňka Řandy, který se zabývá street artovou tvorbou a mural artem, ale zároveň se angažuje jako malíř obrazů a tvůrce objektů a je jednou z nejvýraznějších osobností současné české umělecké scény. V rámci umění ve veřejném prostoru je jeho pseudonym známý. Na počátku devadesátých let, kdy byl studentem střední průmyslové školy grafické se pohyboval v okruhu graffiti, odkud později přešel k tvorbě street artu a rozměrných murálů. Bývá označován jako průkopník a propagátor českého street artu a graffiti. Mimo to je také vůdčí osobností českého magazínu Clique, který se o tato témata zajímá.⁷⁹ S jeho samostatnými výstavami jsme se mohli setkat třeba v galerii Mánes nebo Nová síň.

V jeho dílech se setkáváme s tématy, které čerpají inspiraci z běžného života. Tyto náměty jsou divákům blízké, ale zároveň se nebojí lidi šokovat nebo jakýmkoli způsobem otevřít prostor pro dialog. Kompozice bývají promyšlené a vizuální stránka jeho murálů či obrazů je snadno rozpoznatelná a nalezneme v ní výraznou inspiraci americkým pop artem a komiksy. Typické je pro něj také kombinování textu s obrazem.⁸⁰ [17] Je zde cítit i silná ironizace populární kultury a zároveň fascinace světem bohatství, sexuality a spotřební krásy. Všechny tyto prvky můžeme vysledovat v tvorbě murálu, které najdeme po celé Praze, ale například i v zahraničí. V roce 2012 se v rámci olympijských her v Londýně angažoval v tvorbě murálu, který vznikl v rámci akce Czech Open 2012. Jeho rukopis můžeme nalézt i v Moskvě, kam byl v roce 2014 přizván k vytvoření velkoformátového nástěnné malby s názvem „Nothing worth having comes easy“.⁸¹

⁷⁸ GRABMÜLLEROVÁ 2012, s.52–53

⁷⁹ VOSKOVCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012, nepag.

⁸⁰ NĚMEČKOVÁ 2017, s.47–48

⁸¹ <https://www.pastaoner.cz/about>, vyhledáno 5.4.2019

V rámci mural artu je v Česku jedním z nejvyhledávanějších tvůrců. S jeho velkoplošnými díly se můžeme setkat například v pražských Dejvicích, nebo jsme je mohli vidat ve stanicích metra Anděl a Můstek, kde zakrývaly prostory stavby. Například v těchto malbách se soustředil na kritiku současné západní společnosti, která dle jeho slov je vysoce vyspělá a nemusí tak řešit základní problémy přežití, ale již si to mnohdy ani neuvědomuje. Pastovi murálové malby, které jsou převážně na ulici, jsou na rozdíl od jeho obrazů konstruovány tak, aby kolemjdoucí divák dokázal co nejjasněji pochopit myšlenky, které má celé dílo předat.⁸²

4.1.3. Tron

Dalším autorem, který byl silně ovlivněn českou graffiti scénou devadesátých let, na které sám působil, je Michal Škapa přezdívaný Tron. Vystudoval Vyšší odbornou školu grafickou Hellichova a jeho práce se pohybuje od malby na plátno, přes experimentální techniky, objekty a instalace, až k velkoplošným murálům. Jeho jméno je spojováno s legendární Trafo galerií, spolupracuje s pražským Meet Factory a je zakladatelem serigrafického studia Analog! Bros, které spolupracuje s vydavatelstvím BiggBoss. Účastnil se velkého počtu výstav, z nichž některé byly i sólové, například poslední, která se uskutečnila na přelomu roku 2018 a 2019 ve Ville Pellé a stejně jako Pasta Oner zastupoval Českou republiku na EXPO 2010 v Shanghai.⁸³

Podobně jako ostatní umělci, u nás i v Evropě, kteří začínali svou kariéru jako writeři se Tron od klasického street artu přiklání k atelierové tvorbě a malbě murálů.⁸⁴ Tronovi murály nalezneme nejen na pražských ulicích a podchodech, ale i v ostatních českých městech jako například Žďár nad Sázavou, Plzeň nebo Kutná Hora. Svou práci zanechal i v zemích jako Spojené státy, Polsko nebo Německo. Jeho tvorba se vyznačuje zobrazováním různých znaků a písma (vlastní abecedy) či náměty inspirované zkázou technologie. Jeho způsob malby je velmi uvolněný a využívá různých technik od malby barvou, přes sprej až k technice airbrush. [18] O svém tvůrčím procesu říká: "Při malování u zdi se necítím svázaný žádnými konvencemi. Můžu si malovat, co mě napadne, a nikdo mi do toho nemluví. Je to prostor, kde můžu experimentovat. Je to komunikace s místem, se světem venku. Stává se to i vzkazem dalším lidem ve hře."⁸⁵

⁸² <https://video.aktualne.cz/dvtv/vytvarnik-pasta-oner-napad-nevysedite-musi-prijit-sam/r~dc1895902c9011e58a300025900fea04/>, vyhledáno 5.4.2019

⁸³ <http://www.michalskapa.cz/about>, vyhledáno 5.4.2019

⁸⁴ <https://www.banger.cz/michal-skapa-rozhovor-graffoman/>, vyhledáno 5.4.2019

⁸⁵ https://www.idnes.cz/xman/styl/graffiti-michal-skapa.A130911_185940_xman-styl_fro, vyhledáno 5.4.2019

4.1.4. X-dog

Pod přezdívkou X-dog se skrývá tvorba autora Ondřeje Vyhnánka, který svou cestu započal jako autor graffiti, která začala formovat jeho umělecký výraz. Postupným vývojem ve své tvorbě došel až k tvorbě mural artu a řadí se tak mezi přední české tvůrce, kteří v tomto oboru působí. Jeho práce je ovlivňována nejrůznějšími motivy od orientálního umění jihoamerického kontinentu, přes karikaturu, až ke komiksu a pop artu.⁸⁶ S jeho prací jsme se mohli setkat například v Praze na Národní třídě hned vedle trojice Jan Kaláb, Pasta Oner a Michal Škapa, nebo při akcích, jako byla výmalba rekonstruovaných stanic pražského metra. Jeho rukopis nalezneme i ve světě, třeba v Rio de Janeiru [19], kde ve spolupráci s dalším autorem Plebem vytvořil rozměrnou mozaiku.⁸⁷

4.1.5. Masker

Masker, pravým jménem Jakub Matuška, je jednou z osobností české graffiti a street artové scény. Vystudoval pražskou akademii výtvarných umění a při studiu se věnoval tvorbě ve veřejném prostoru. Od tvorby graffiti, kde je hlavní úlohou písmo, se začal věnovat převážně figurálním motivům, které zpočátku dotvářely nápisy a později převzaly hlavní úlohu v jeho tvorbě. Byl členem pražské CAP crew a dnes se již věnuje ateliérové tvorbě a galerijnímu umění. Byl oceněn Národní galerií jako mladý umělec a nominován byl i na Cenu Jindřicha Chalupického.⁸⁸ Stejně jako ostatní autoři murálů a street artu se účastnil výstavy nesoucí název Městem posedlí, která se uskutečnila v Praze v roce 2012, v rámci které vytvořil několik velkoplošných maleb. Jako tvůrce murálu ho spatříme jen zřídka, ale i tak se stal jednou z osobností tohoto oboru. [20]

4.2. Formování české scény a její hlavní centra

V této kapitole bych se rád zabýval různými událostmi a akcemi, které pomáhaly formovat český mural art, ale i všeobecné smýšlení o tomto uměleckém projevu, který je tak úzce spjatý s veřejným prostorem. Zaměřím se i na konkrétní lokace, kde můžeme mural art nalézt a konkrétní díla, které se v naší zemi nachází, nebo nacházely. Ačkoli se Česká republika nemůže zatím řadit mezi pomyslné velmoci světového mural artu, najdeme zde poměrně velké množství těchto nástěnných maleb. Ty vznikají většinou ve

⁸⁶ <https://www.poster44.cz/collections/x-dog>, vyhledáno 23.4.2019

⁸⁷ <http://www.phatbeatz.cz/post-apo-tron-x-dog-za-mesic-na-letne>, vyhledáno 23.4.2019

⁸⁸ FARNÁ 2012

velkých městech a jsou díly buď známých českých muralistů, uměleckých skupin, grafických a ilustrátorských studií, které již začínají mural art stále více vytvářet, ale i zahraničních umělců. Prozatím se můžeme setkat s pomalovanými stěnami spíše na okraji měst, kde jsou díky starým průmyslovým budovám a sídlištním domům příhodné plochy pro tvorbu této formy uměleckého projevu.

4.2.1. Praha

Hlavním centrem na našem seznamu je přirozeně hlavní město Praha, kde se pohybuje a žije spousta významných osobností tohoto oboru jako např. Pasta Oner nebo Michal Škapa alias Tron. V Praze jsme mohli být svědky nově vznikajících míst, které jsou zdobeny velkoplošnou malbou, ale bylo zde spousta momentů, kdy kvůli rekonstrukcím a nově vznikajícím budovám murálu ubylo (kupříkladu na Národní třídě).⁸⁹ Jak jsem vysvětlil v úvodu, jakákoli forma street artu v sobě nese určitou míru pomíjivosti, a proto se nelze divit, že některá díla můžeme spatřit už jen díky fotografiím nebo filmovým záběrům. V Praze se taky setkáváme s různými festivaly a akcemi, v rámci kterých vznikají nová díla, a organizátoři se snaží více přiblížit tuto formu umění veřejnosti. Vysledovat, kdy v Praze vznikla první velkoplošná malba v rámci street artu by bylo přeci jen nadlidským úkonem, protože mural art se postupně formoval s tím, jak graffiti a street art autoři, začali hledat nové formy vyjádření na rozměrných plochách. Pravděpodobně ale první plochou, kde v Praze mohly oficiálně a bez postihu vznikat tyto formy umění, je Lennonova zeď na Kampě, o které jsem se již zmiňoval dříve, která již od sedmdesátých let minulého století poskytuje prostor každému, kdo se chce vyjádřit. Ačkoli zde najdeme hlavně nápisy a jedná spíše o graffiti, nalezneme zde i rozměrnější malby a lze ji tak považovat za jeden z prvních projevů mural artu na našem území.⁹⁰ Kvalita zdejších děl, které se obměňují, je velice rozmanitá. Nalezneme zde propracovanější vizuální řešení, avšak drtivá většina stěny je pokryta nápisy a piktoagramy od amatérů a tak vyvstává otázka, jak tuto stěnu z uměleckého hlediska hodnotit. V rámci streetartové kultury je nepochybně velice významným prvkem pražské graffiti scény. Dle mého názoru je ale nutné na ni pohlížet jako na celek a brát v potaz i její kulturní a historický význam, nežli ji vnímat pouze jako umělecké dílo. Pokud na ni budeme takto nahlížet, jedná se o hodnotný prvek pražského veřejného prostoru.

⁸⁹ <https://www.biggmagg.cz/articles/1981/mural-narodni-trida-ntron-pasta-n-x-dog-point>, vyhledáno 10.4.2019

⁹⁰ BUREŠ 2014

Pravděpodobně jednou z prvních murálových maleb na pražském území, kterou lze dohledat, je tzv. Hrabalova zeď. [21] Ta se nachází na stanici metra Palmovka v pražské Libni a je „zasvěcena“ českému spisovateli Bohumilu Hrabalovi, jehož dům stával v místech, kde se dnes nachází vstupní vestibul do stanice metra. Muralová malba vznikla v průběhu roku 1999 a její autorkou je česká malířka Tatiana Svatošová, která do tohoto díla zakomponovala artefakty, které hrály v životě tohoto autora roli, jako například Hrabalův psací stroj, který tvořila podle přesného originálu.⁹¹ Význam tohoto murálu spočívá nejen v jeho zpracování po vizuální stránce, které je na rok svého vzniku velice kvalitní, ale i v tom, že je to jedno z prvních děl českého mural artu, které je stále dochováno a nebylo za řadu let výrazně poškozeno.

Pokud bychom chtěli vysledovat další významnou malbu na našem území, musíme již využít archivních fotografií. Od roku 2008 jsme se na Národní třídě mohli setkat s malbou italského street artisty Blu. Ten zde v rámci jednoho z prvních graffiti a street artového festivalu Namesfest vytvořil rozměrný mural art nesoucí název Gaza strip,⁹² který zde vydržel až do roku 2012, kdy byl v rámci akce Městem Posedlí přemalován.⁹³ [22] Jednalo se o malbu inspirovanou militaristickou tematikou zobrazující válečné a stavební vozy jezdící za sebou ve znaku ležaté osmičky. Námět měl upozorňovat na tehdejší situaci, která v Pásmu Gazy panovala.⁹⁴ Význam této malby spočívá především v přenesení vážnějšího tématu do českého mural artu od zahraničního autora, jehož malby jsou protkány vážnými tématy a kritikou různých událostí, které se ve světě dějí. Jak Michal Škapa správně podotýká, streetartové umění ve své podstatě reaguje na svou dobu a témata s ní spojené, což tato malba krásně dokazuje.⁹⁵ V rámci festivalu Namesfest vznikla po Praze ale i další díla až od šedesáti český i zahraničních autorů, kteří pomalovali například Trafo Gallery, kde se akce konala. Je také nutné upozornit, že za vznikem této galerie (která je mezi streetartovou komunitou nazývána Třafačka), ale i Names festivalu, stál Jan Kaláb.⁹⁶ Pravděpodobně druhou nejvýznamnější, a kvalitní malbou světového měřítka, této události je figurální murál, zobrazující několik výjevů z běžného života, známého britského autora Mode 2. Jeho malba vznikla na stanici metra

⁹¹ https://www.idnes.cz/kultura/vytvarne-umeni/spisovatele-bohumila-hrabala-pripomina-zed-v-prazske-libni.A_991104_160047_vytvarneum_and, vyhledáno 18.4.2018

⁹² <https://aparadigmofcolors.wordpress.com/2012/02/04/blus-got-central-europe/>, vyhledáno 10.4.2019

⁹³ <http://www.phatbeatz.cz/point-pasta-tron-xdog-narodni>, vyhledáno 10.4.2012

⁹⁴ <https://zpravy.aktualne.cz/foto-sprejeri-umelci-meni-prahu-podivejte-se/r~i:galerie:12487/r~i:photo:276641/>, vyhledáno 10.4.2019

⁹⁵ WAGNER 2015

⁹⁶ VOMÁČKOVÁ 2011

Vltavská a byla v letošním roce přemalována při její rekonstrukci.⁹⁷ To vyvolalo vlnu kritiky vůči zničení jednoho z nejstarších murálů na našem území, který měl v rámci českého murálu vysokou hodnotu a význam a byl tu dlouho bez výrazného poničení zachován. Sám autor k celé události dodává, že životnost deset let pro nástěnnou malbu ve veřejném prostoru je dlouhá doba, a proto se musí smířit s jejím zánikem.⁹⁸ [23]

V první polovině roku 2011 se mural art začínal stávat i součástí okrajových částí Prahy. Projektem, který se snažil ukázat lidem tuto progresivní formu umění a zároveň oživit zašlé zdi, byla výmalba dvou rozměrných stěn v ulici Gutova na Praze 10. Tato městská část si k projektu přizvala české streetartové umělce Michala Škapu, Jana Kalábu, Jakuba Uksu a Lukáše Kladívka, kteří zde spolu vytvořili nové murály na stěnách tamní základní školy. Autoři na zdejší stěny vytvořili rozměrné malby, které se skládali z propojení jejich stylů, jenž jsou v českém prostředí známé. Tehdejší starosta městské části Praha 10 přistoupil k tomuto projektu jako k možnosti, jak ukázat, že je tato městská část otevřena novým uměleckým stylům pouličního umění a zároveň přiblížit prahu blíže ke světovým městům, které už mural art vnímají jako svou přirozenou součást. Mimo jiné šlo také o to více lidí zapojit do diskuze o tomto moderním uměleckém oboru.⁹⁹ [24]

Výrazným murálovým projevem je pak rok 2012, jenž přinesl veřejnosti velkou diskuzi, která se týkala mural artu. Jan Kaláb přišel s koncepcí, kterou zaštitila i tehdejší radní hlavního města Prahy Aleksandra Udženija, kdy vzniknul projekt, při kterém měly pilíře Nuselského mostu tvořit plochu pro velkoplošné malby.¹⁰⁰ [25] Praha se touto akcí mohla začlenit mezi světové metropole street artu, nakonec se tak ale nestalo. Proti projektu se vypsala dokonce petice, za kterou stáli Vít Svoboda, Lucie Stejskalová, Martin Špičák. Student pražské AVU Matěj Smrkovský tenkrát dokonce napsal otevřený dopis Janu Kalábovi, ale oslovuje jím i ostatní tvůrce, kteří se na projektu podíleli, ve kterém je žádá, aby od celého projektu odstoupili. Jeho argumentací je především ponechání celé stavby v původním stavu, protože tak je podle něj celistvá a již nepotřebuje žádné další zásahy. Tvrdí, že by mostu malby spíše uškodili.¹⁰¹ Kritika přišla i od posledního žijícího architekta Nuselského mostu Stanislava Hubičky, kterému se pomalování, i když dočasné, nelíbilo. Ačkoli by malby nezasahovaly do panoramatu

⁹⁷ <https://trafogallery.cz/archiv-kategorii/publikace/names/>, vyhledáno 10.4.2019

⁹⁸ REINER 2018

⁹⁹ <http://vpp10.cz/hp-old/articletype/articleview/mural-art-na-gutovce?articleid=1570>, vyhledáno 23.4.2019

¹⁰⁰ <http://www.phatbeatz.cz/nuselak-aka-graffiti-bridge>, vyhledáno 10.4.2019

¹⁰¹ <https://artalk.cz/2012/08/27/zruste-graffiti-bridge-otevreny-dopis-janu-kalabovi/>, vyhledáno 10.4.2019

města a nijak výrazně nenarušovaly památkovou zónu, památkáři nevydali povolení a z celého projektu nakonec sešlo.¹⁰² Pokud hovoříme o kvalitě výtvarných děl, jenž měli být na pilířích, jednalo se spíše o průměrné návrhy, ačkoli pocházeli od renovovaných českých streetartových umělců. Problém spočíval především v tom, že vizualizace celého projektu byla jakýmsi dekorativními prvky a ne motivy, které přímo kooperovali s prostředím pražských Nuslí, kde se základy nuselského mostu nachází.¹⁰³ Navzdory tomu však Praha přišla o jedinečnou příležitost, jak oficiálně zapojit tuto formu umění do veřejného prostoru ve světovém měřítku a dostat ji do širšího podvědomí občanů. Na celou tuto nevydařenou akci zareagoval Pasta Oner svým dílem, které nazval Concrete love (Betonová láska), které je v podstatě oslavou nuselského mostu ve formě spotřebního zboží jako například triko či šperk.¹⁰⁴

Další důležitou událostí, která se uskutečnila v Praze na přelomu roku 2012 a 2013 byla výstava v Galerii hlavního města Praha, které nesla název Městem posedlí. Jednalo se o mezinárodní výstavu graffiti a street artu, na kterém vystavovali jak významné české osobnosti, tak i přizvaní zahraniční hosté. Jednalo se asi o největší mezinárodní přehlídku tohoto umění, jakou se do té doby v České republice povedlo uspořádat. Celou akci iniciovala skupina lidí okolo sdružení Třafačka a podíleli se na ní například Jan Kaláb, Klára Voskocová, Blanka Čermáková a Radek Wohlmuth. Jak sami organizátoři tvrdí: „Práce na výstavě a doprovodném programu byla vpravdě výzvou, která nás všechny zocelila. Rok bojů za to, aby výstava vůbec mohla vzniknout, rok objasňování souvislostí na místech příslušných i nepříslušných, rok bojů za uvolnění legálních ploch, rok neutuchajících diskuzí mezi námi.“¹⁰⁵

Význam této akce spočívá už v tom, kolik kvalitních murálových maleb se za tak krátký časový úsek povedlo v Praze zrealizovat. Organizátorům akce se taktéž podařilo vyjednat velice prestižní místa v centru Prahy, na které byly v průběhu události vytvořeny rozměrné malby. Naše hlavní město se tímto posunulo vpřed a byl to další krok jak se přiblížit k tomu, aby zde murálová malba byla kladněji přijímána. Celá akce byla koncipována jako pohled na současnou scénu pouličního umění, která prezentovala rozmanitost technik a stylů, které se zde dají nalézt. Diváci se setkali s tvorbou i mezinárodních autorů, kteří inklinují více ke graffiti a na druhou stranu byly svědky

¹⁰² CHVÁTALOVÁ 2012

¹⁰³ <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1000000020-ideje-a-umeni-z-centra-dox/214251000210043-vytvarne-umeni-ve-verejnem-prostoru-v-realnem-kapitalismu/video/>, vyhledáno 15.5.2019

¹⁰⁴ VOSKOCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012, nepag.

¹⁰⁵ VOSKOCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012, nepag.

vznikajících murálů od abstraktních forem Jana Kalába, až po více figurální motivy Pasty Onera.¹⁰⁶

Pravděpodobně nejvýraznější malbou, která v rámci této akce vznikla, byla stěna na Národní třídě nad tehdejším prozatímním parkovištěm. [26] Zde byly vytvořeny malby od čtyř českých tvůrců – Jana Kalába aka Point (který zde využil svých abstraktních motivů), Pasty Onera (jenž zde namaloval kombinaci písma a figurálního motivu ve svém stylu), Trona (od kterého jsme mohli vidět námět zkázy techniky) a X Doga (jehož murál zobrazoval portrét inspirovaný etnickými kulturami). Z výtvarného hlediska tedy šlo o vysoce kvalitní dílo, které bylo vytvořeno legendami české streetartové scény. Jednalo se o plochu, která se nacházela na vysoce frekventovaném místě v centru Prahy a mohla kolemjdoucím nabídnout náhled do světa mural artu, byla však postupně mezi lety 2012 až 2017 zastavěna novou budovou. Tato stěna byla pravděpodobně jednou z největších murálových realizací na území Prahy, která prozatím vznikla.

V rámci této akce vznikla i další kvalitní díla. Pod pražským Vítkovem zanechal svůj murál španělský umělec Escif, který zde zpodobnil černobílý portrét spisovatele Franze Kafky zasazený na plochu, jakoby byl zapuštěn do země. Jedná se o vysoce kvalitní umělecké dílo mezinárodního autora, který své realizace zanechal již po celém světě. Tato malba byla však v průběhu let poničena a to především graffiti zásahy, které toto významné dílo nerespektovaly. [27] Dále nizozemský autor Zedz namaloval geometrickou malbu na pražské Trafo galerii, kde vznikly malby i od americké dvojice How & Nosm. Jejich malba se nesla v duchu originální stylizace a kombinace grafických prvků s potréty.¹⁰⁷ [28] Od francouzského autora La Vraie-Croix byla pomalována i boční stěna smíchovské Meet Factory, kde vytvořil námět, jenž kombinuje figurální a architektonické motivy. [29] Tyto realizace mezinárodních autorů vnesly do českého prostředí nové náhledy a rozbily stylovou svázanost, která zde vznikla především kvůli tomu, že zde tvoří málo kvalitních českých muralistů a jejich styly se zde tak často opakují. Příkladem může být například murál s názvem Choose to be happy (inspirovaný Michelangelovými malbami sixtinské kaple a disneyovských filmů) od autora Pasta Onera, jenž je jedním z mála výrazných autorů českého murálu, kteří zde tvoří.¹⁰⁸

Navzdory tomu, že je mural art v naší zemi v podstatě stále ne tolik rozvinutým uměleckým oborem, můžeme na něj narazit v každé pražské části. Na Žižkově se můžeme

¹⁰⁶ VOSKOVCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012, nepag.

¹⁰⁷ <http://www.phatbeatz.cz/how-nosm-trafacka>, vyhledáno 10.4.2019

¹⁰⁸ VOSKOVCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012, nepag.

setkat s murálem od izraelských autorů Dede a Nitzan Mintz, nacházející se na ulici Miličova, pojmenovaný „Ambitions“, [30] nebo na ulici Husitská na rohu divadla Ponec, který nese název „Objects“. Jejich práce se snaží reagovat na současná společenská a osobní témata, ale i na politické dění. Jednalo se o mezinárodní spolupráci s těmito zahraničními autory, kteří zde své murály vytvořili v rámci spolupráce našeho státu s velvyslanectvím Státu Izrael v Praze a českého centra Tel Aviv. Hlavní myšlenkou bylo ukázat publiku tvorbu těchto zahraničních umělců, ale i propojit autory tamní umělecké scénu s tou naší.¹⁰⁹ Tato událost dokazuje, že murál v České republice není výhradně záležitostí zdejších umělců, ale poskytuje i vysokou míru otevřenosti ke spolupráci s mezinárodními autory, kteří do našich měst přinášejí uměleckou osobitost i snahu vyvolat diskuzi o důležitých tématech, které se v jejich práci odráží.

Na pražském Smíchově v okolí Smíchovského nádraží se také můžeme setkat s murálovou tvorbou, u které v některých případech ani neznáme autory a jejich kvalita občas kolísá, ale i tak je sem lze zařadit. Pravděpodobně nejkvalitnější výmalba, co se zde nachází, vznikla ze spolupráce Michala Škapy (Tron) a X-doga. [31] Autoři tuto malbu vytvořili jako součást společné výstavy nazvané Post-apo. Význam této spolupráce spočívá především v kolaboraci těchto dvou autorů jako jednoho celku, který tvoří umělecké dílo a ne pouze jako složení dvou výtvarně odlišných segmentů rozdílných tvůrců. Takováto spolupráce je ve světě běžným trendem v rámci streetartové a murálové malby a tvoří ji například brazilská dvojice Os Gemeos nebo polští Etam Cru.¹¹⁰ Kousek od Smíchovského nádraží se nachází Meet Factory, komplex kombinující galerii, koncertní prostory a svůj ateliér zde má například Michal Škapa. Na tamější boční stěně jsme se v průběhu let mohli setkat s prací různých autorů (Tron, Vraie-Croix), které zde vznikly i k příležitosti streetartových událostí (jako např. Městem Posedlí). Práce, které se zde objevují, jsou kvalitní díla od známých autorů a jsou pravidelně obměňována. Na Praze 9 zase nalezneme murály například v uměleckém centru Pragovka, kde najdeme malby například od Jana Kalába, Pasty Onera nebo Trona, které jsou typickými příklady jejich výtvarných výrazů a nepřinášejí do pražského prostředí nový náhled na mural art na rozdíl od mezinárodních spoluprací, které toto město obohacují o výtvarná díla světových tvůrců murálu.¹¹¹ [32]

¹⁰⁹ <http://www.czechcentres.cz/galerie-praha/izraelsky-street-art-dede-nitzan-mintz/>, vyhledáno 16.5.2019

¹¹⁰ <http://www.graffneck.cz/view/pozvanka-tron-a-x-dog-post-apo>, vyhledáno 17.5.2019

¹¹¹ <https://www.blocal-travel.com/world/czech-republic/prague/street-art-prague/>, vyhledáno 10.4.2019

Po určitý čas fungoval projekt, který se snažil zmapovat pražský street art (mural art nevyjímaje). Jeho název byl ArtSpotting a vznikl v roce 2014 z iniciativy studentů Arts managementu z Vysoké školy ekonomické v Praze. Projekt nějakou dobu fungoval, avšak v současné době jsou jejich webové stránky nedostupné a je možné, že je projekt ukončen.¹¹² Celý tento koncept by při jeho správném fungování dokázal vytvořit ucelenější pohled na toto výtvarné umění v pražských ulicích a pomohl tak divákům, kteří o něj projevují zájem, se lépe zorientovat při jeho hledání.

V pražském prostředí se lze také setkat s poměrně častým fenoménem, kterým je tvorba murálu na trafostanice, které jsou často posprejované a špinavé. Město se rozhodlo proto pro spolupráci s pouličními umělci na přeměnu těchto budov.¹¹³ Na Praze 11 se jich nachází celá řada a vznikli v rámci akce nazvané Praha 11 Street art. Můžeme zde spatřit murály od již zmiňovaného Pasty Onera (ulice Květnového vítězství), Jana Kalába (ulice Dědinova) a Trona (ulice Michnova), které jsou klasickými příklady pražské murálové scény. Objevují se tu ale i nová jména jako OBIC (ulice Valentova), jehož lineární a geometrické tvary jsou svérázným výtvarným projevem tohoto autora, se kterým jsme se již mohli setkat v rámci akce Městem posedlí a přináší svěží pohled na mural art, přibližující se především stylovému výrazu Jana Kalába. Zeb one & Aone (ulice Starochodovská), jejichž výtvarný projev se pohybuje na pomezí graffiti a legálního mural artu, X dog (ulice Donovalská), který své figurální motivy vytváří s nadsázkou a humorem a snaží se divákovi ukázat spíše myšlenkové pochody, nežli vybroušený umělecký projev. Najdeme zde například i práci českého ilustrátorského dua Tomski & Polanski (ulice Zdiměřičská). Ti do murálové tvorby přinášejí své zkušenosti z oboru ilustrace a finální malba je tak oproti složitým kompozicím autorů jako např. Tron, spíše lineárním dekorativním výrazem.¹¹⁴ [33]

Oproti těmto exteriérovým prostorům jsme v Praze mohli naleznout i mural art, který byl vytvořen v interiéru, ačkoli stále v rámci veřejného prostoru. V roce 2015, kdy pražský dopravní podnik rekonstruoval některé své stanice (konkrétně Anděl a Můstek), obehnal staveniště sádkartonovými deskami, na které lidi začali psát, sprejovat graffiti či tvořit všelijaké malůvky. Dopravní podnik později oslovil čtyři pražské tvůrce, Pastu Onera, Jana Kalába, Michala Škapu a X doga, kteří svá díla namalovali v průběhu dvou nocí, kdy je provoz metra přerušeno. Později se k nim přidali Zipper, ZEB one a Only

¹¹² <https://www.redbull.com/cz-cs/artspotting-streetart-praha-mapa>, vyhledáno 18.4.2019

¹¹³ LANGER 2014

¹¹⁴ <http://www.graffneck.cz/view/praha-11-street-art>, vyhledáno 10.4.2019

one.¹¹⁵ Celá tato akce vznikla jako prevence proti poškozování zaboru, který stavbu chránil, protože se došlo toho názoru, že pokud na něm bude kvalitní dílo, vandaly to odradí. Každý z umělců zde maloval vlastní náměty ve svém stylu. Lidé se zde setkali s Kalábovými abstraktními náměty, tronovými malbami inspirovanými technologií nebo onerovi pop artové výjevy. Na jednu strany byl celý tento projekt velice úspěšným a seznámil diváky s moderním mural artem a dočkal se kladného ohlasu, především na sociálních sítích. Na druhou stranu však nepřináší do scény pražského murálu žádný nový námět či stylový výraz, což je zapříčiněno výběrem autorů, kteří jsou již v hlavním městě klasickými tvůrci tohoto oboru. Je ale třeba také uznat, že to umístění maleb bylo na velice konfrontovaných místech a bylo zde zapotřebí ukázat široké veřejnosti současné osobnosti v popředí pražské murálové scény. Po skončení rekonstrukce byly malby zničeny a můžeme je dnes sledovat pouze z fotografií.¹¹⁶ [34]

Rok 2017 se v Praze konala výstava nazvaná Polish Urban Art v.2, která ukázala díla polských autorů na české půdě, jejichž výtvarný projev je výrazně osobitý. Celá akce se uskutečnila v pražské Trafo Gallery a u příležitosti této události vzniklo i několik nových murálů. Ten pravděpodobně nejvýraznější, nazvaný Metropolis, byl vytvořen v dělnické ulici a jeho autorem je polský tvůrce Nawer, který malbu pojal ve svém abstraktním stylu.¹¹⁷ Tato malba přináší do prostředí hlavního města další pohled na abstraktní formu mural artu od mezinárodního umělce, na kterou jsme zvyklí například od Jana Kalába nebo OBICa. [35]

V roce 2018 vznikl na pražském Florenci v ulici za Poříčskou bránou nový murál, jehož hlavním účelem je toto místo zkrášlit a vytvořit mnohem reprezentativnější pohled na toto místo. Městská část si dala za cíl z místa, které mnohým nahánělo hrůzu, vytvořit příjemné prostředí, kde by se lidé mohli setkávat. Oslovila proto architektonickou kancelář, která pomohla s vypracováním návrhů, se kterými byla oslovena veřejnost. Poté byla vyhlášena veřejná zakázka, kam se přihlásilo na padesát českých i zahraničních tvůrců, z nichž dvačtyřicet splnilo podmínky návrhu. Výběr finálního díla poté závisel nejen na odborné komisi, ale i na občanech, kteří mají k tomuto místu nejbližší vztah. Zde můžeme vidět, jak bylo dílo do veřejného prostoru pečlivě vybíráno na rozdíl od plastik, kde se setkáváme s případy, kdy jsou nekvalitní umělecká díla městu věnována a osazena

¹¹⁵ https://www.idnes.cz/praha/zpravy/graffiti-v-metru-na-mustku.A150903_164642_praha-zpravy_nub, vyhledáno 10.4.2019

¹¹⁶ https://www.idnes.cz/praha/zpravy/zed-narku-na-andelu-ma-nove-graffiti.A150710_150148_praha-zpravy_nub, vyhledáno 10.4.2019

¹¹⁷ <http://www.phatbeatz.cz/polish-urban-art-v2-trafo-gallery>, vyhledáno 21.4.2019

na prestižních místech. Zakázku nakonec získal zahraniční umělec Marat Danilyan, který zde vytvořil murál, ve kterém jak sám říká, každý najde něco svého. Vizualně se jedná o složitou kompozici, která je složená z různých výjevů a vytvořenou v odstínech zářivých barev.¹¹⁸ Tato malba přináší další poměrně abstraktní prvek do našeho hlavního města. Lze říci, že se pražská scéna mural artu dělí především na dva hlavní proudy a to na více figurativní náměty (např. Pasta Oner, X-dog ad.) výrazově vycházející spíše ze západních streetartových vlivů a na abstraktní formy (např. Point), které čerpají inspiraci například z východoevropského umění 20. století. [36]

To, že mural art může vznikat i komorněji a lze ho umístit na schovaná místa či na soukromé pozemky, dokazuje dílo belgického street artového umělce, který si přezdívá Dzia a jeho tvorba je soustředěná především na motivy flory a fauny. Ten vytvořil v rámci ilustrátorské akce Raw Art Wrestling v roce 2018 v Praze v holešovickém Vnitrobloku murál zobrazující lišku, kterým upozorňuje na její důležitost v ekosystému. Tato malba je typickou prací tohoto umělce, který kombinuje výrazné barvy a expresivní tahy, které statický motiv uvádí do pohybu.¹¹⁹ [37] Tento rok přinesl i unikátní projekt, při kterém skupina umělců na západě Prahy vytvořila v září rozměrný šedesátimetrový murál, který se soustředil na historii České republiky. Dílo vzniklo jako snaha ukázat sto let historie Československé a později České republiky. Autoři se soustředili nejen na důležité milníky, které formovali dějiny tohoto státu, ale i na pop kulturní symboly. Najdeme zde například portrét prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, upomínku na atentát na říšského protektora Reinharda Heydricha, Sametovou revoluci, text české hymny, ale i krtečka, Spejbla s Hurvínkem, Maxipsa Fíka nebo třeba upomínku na Tomáše Baťu. Autorem projektu je Nikola Vavrous alias Khoma, který s touto koncepcí přišel. Celý návrh byl rozdělen na historické dekády a náměty, které s nimi souvisí. Ty byly následovně konzultovány s vedením obce a vypracovávány v týmu výtvarníku.¹²⁰ Ten se skládal mimo autora koncepce i z Dalibora Krcha, Miroslava Králeka, Oty Vehovského a Martina Pecha. Kvůli složitosti celého murálu a množství odkazů na různé události, obec Chýně vytvořila jejich rejstřík, aby se divák v celém obraze lépe orientoval.¹²¹ Jedná se o jeden z největších pražských murálů a je další ukázkou kolaborace více umělců, se kterou jsme se již mohli setkat např. u spolupráce

¹¹⁸ ŠEDÝ 2018

¹¹⁹<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097206490-udalosti-v-kulture/218411000120422/obsah/615242-raw-art-wrestling>, vyhledáno 11.4.2019

¹²⁰ ŠAFHAUSER 2018

¹²¹ <http://100let.chyne.cz/>, vyhledáno 18.4.2019

Trona a X-doga na pražském Smíchově. Malba kombinuje nejrůznější malebné prvky s více ilustrativními a jednoduššími motivy až po užití symbolů, v závislosti na tom, jaké téma z historie zobrazují. [38]

Praha jako naše hlavní město je přirozeně největším centrem tohoto uměleckého oboru. Je pouze otázkou času, kdy zde vnikne scéna, kterou budou tvořit noví mladí umělci, kteří k mural artu mají kladný vztah a chtějí své město posunout výše na pomyslném žebříčku slavných streetartových měst a narušit zdejší scénu novými vlivy inspirovanými světovými umělci mural artu. Do současné doby se zde můžeme setkat s murály, které svou uměleckou kvalitou jsou světovými díly, ale najdeme zde i spoustu nekvalitních prací, které mnohdy snižují kvalitu celkového pohledu na současnou českou scénu tohoto oboru.

4.2.2. Brno

Ačkoli se Praha může pyšnit prvenstvím, co se počtu murálů týče, další města České republiky nezůstávají pozadu. Druhým největším městem naší republiky je Brno, ve kterém se také můžeme setkat s několika stěnami, na kterých se nachází mural art. Zde se však objevuje otázka, nakolik je brněnská murálová scéna kvalitní oproti té pražské? V Praze se setkáváme s díly předních českých muralistů a zároveň se tu objevují malby z rukou mezinárodních umělců, kteří tento prostor obohacují o nové pohledy a rozbíjejí tak uzavřenost této scény. Pokud se zaměříme na Brno, lze říci, že zdejší scéna není natolik rozvinutá. Jedním z menších projektů posledních let, který se zde uskutečnil, byla malba na stěnu komplexu Vlněna, na které se podílel ilustrátorský spolek Hearts of creations, jenž zde před demolicí tohoto objektu na jednu ze stěn namaloval tematické malby spojené s budovou. Někteří z těchto tvůrců se podíleli i na malbě s názvem Krojovaná na Lidické ulici, kde vzniklo dílo zobrazující dívku v tradičním kroji v kombinaci s komiksovými prvky.¹²² [39] Ačkoli na této malbě vidíme lehký příklon k abstraktnějším motivům, stále lze říci, že se zdejší murálová scéna soustřeďuje především na figurální motivy, což je znatelné i z dalších příkladů.

Ve Václavské ulici si tamější obyvatelé stěžovali na oprýskané stěny jednoho domu, proto se rozhodli, že na zeď vnitrobloku nechají zhotovit malbu, proto umělci z ateliéru Malujemejinak (v jehož popředí stojí Lukáš Veselý a Aleš Veselý) zhotovili návrh, který poté vyhotovili v terénu v průběhu roku 2017. Jedná se o murál zobrazující kus brněnské

¹²²<https://damenavas.brno.cz/projekt/?id=633&fbclid=IwAR2NQtxJNjESbTlqzs3vTg2MTZUrerTR6AXsTA81YNY8mZsAlB-filnK4eg>, vyhledáno 11.4.2019

radnice a atributy, které mají spojitost s tímto městem.¹²³ Ve srovnání s pražskými murály je tato malba spíše ukázkou komerčního stylu murálové malby, ve které se setkáváme s reálnými prvky, namísto stylizovaných či abstraktních forem. [40]

Autoři z tohoto studia se také snažili sehnat podporu od veřejnosti, která jim měla zajistit dotace na tvorbu čtyř murálů na vybraná místa v Brně, jenž pečlivě vybrali, které chtěli oživit a zpříjemnit. Projekt se však nedočkal kladné odezvy a nebyl nakonec realizován. Toto uskupení se však i přes tento neúspěch snaží oživovat brněnské ulice rozměrnými malbami, které tvoří na objednávku.¹²⁴ Murály od tohoto uskupení můžeme kategorizovat spíše jako komerční mural art. Jejich vizuální stránka je proto konstruována tak, aby byla lehce srozumitelná široké veřejnosti. Nesnaží se o žádné umělecké vyjádření nebo šifrování různých poselství do svých maleb.

Další murál, který v tomto městě vznikl, pocházel z rukou umělců Vasilu Artamonova a Alexeje Klyuykova, byl připomínkou díla slavného mexického muralisty Diega Rivery. Murál vznikl jako součást přehlídky Brno Art Open – Sochy v ulicích. Malba zobrazovala dva fragmenty rukou a odkazovala i na brněnskou historii. Ačkoli se o zachování této malby zasadil brněnský Dům umění, městská část Brno-střed i Národní památkový ústav Brno a dokonce se k nim přidala Národní galerie v Praze a Galerie města Prahy, bylo dílo přemalováno do původního stavu stěny.¹²⁵ Zničením tohoto murálu se město připravilo o velice kvalitní umělecké dílo. [41] Přes všechny neúspěchy se však toto město stále snaží mural art stále více prosazovat a přibývá i autorů, kteří tento malířský obor chtějí vytvářet.

4.2.3. Ostrava

Ostrava, kde se v 90. letech poprvé u nás objevilo graffiti, je i v rámci murálu vcelku bohatým městem a ačkoli zde nevznikla žádná ucelená murálová scéna, setkáme se zde s kvalitními díly. Mísí se tu umění z rukou českých, ale i zahraničních autorů. Významnou oblastí jsou Dolní Vítkovice, které díky své industriální architektuře, tvoří dobrý základ pro toto umění a najdeme zde například geometrickou malbu na stěně od Jana Kalába, který již v Praze zanechal hodně svých prací a rozšiřuje svůj umělecký styl i do dalších českých měst. Ale pravděpodobně nejznámějším murálem, na který můžeme v Ostravě narazit, je malba nazvaná Meredith, ale je často přezdívána jako „Ostravská

¹²³ <https://www.blesk.cz/clanek/regiony-brno-brno-zpravy/506745/na-opryskanou-fasadu-si-v-brne-namalovali-radnici-vypada-lip-nez-ta-prava.html>, vyhledáno 11.4.2019

¹²⁴ <http://www.malujemejinak.cz/portfolio-items/kamenomlynska/>, vyhledáno 1.5.2019

¹²⁵ TOMANDL 2018

madona“, od amerického streetartového umělce Nilse Westerarda. Jedná se o černobílé zpracování ženského portréту přes celou boční stěnu budovy. V roce 2016, kdy toto dílo vzniklo, bylo považováno za největší street artovou malbu v České republice. [42] Murál se nachází na starém módním domě Ostravica-Textilia, který se v průběhu let dostal do dezolátního stavu. Celý projekt tak byl ukázkou, jak oživit zchátralá místa a mnohdy i zachránit před demolicí. Koordinátor tohoto projektu se poté zmínil, že právě toto je druh umění, který by chtěla Ostrava v nadcházejících letech dále rozvíjet a poskytovat mu podporu.¹²⁶ Malba také vyvolala diskuzi, zdali je na místě, aby tento druh umění byl přítomný na kulturní památce, či proč dílo vzniklo z rukou zahraničního umělce a nebyli osloveni ostravští tvůrci.¹²⁷ Nils v Ostravě zanechal i další dvě díla, jedno se nachází u staré Vítkovické hutě a druhé u Centra současného umění.¹²⁸ Mimo tato výrazná díla se zde setkáme ale i s menšími malbami, které se často nacházejí v různých podchodech nebo dotvářejí některé ostravské ulice. Ostrava je industriálním městem, které může poskytnout spoustu rozměrných ploch pro uměleckou tvorbu. Je otázkou zdali se podaří v tomto městě murálovou malbu více prosadit. Pokud ano, bude toto město patřit mezi významná centra v rámci střední Evropy. Prozatím se ale jedná o město, které jako například Brno nemá naplno rozvinutou kvalitní scénu vlastních umělců, kteří by zde konstantně tvořili a tak je spousta zdejších děl projevy mezinárodních či pražských streetartových umělců.

4.2.4. Olomouc

Městem, kterému se v posledních letech na poli street artu a murálové tvorby daří je moravské město Olomouc. Jeho historické jádro a fenomén malovaných zdí zde vytváří dokonalý, ale přesto harmonický, kontrast. Setkáváme se zde s díly jak současných českých tvůrců, tak i s tvorbou zahraničních umělců, kteří sem přijíždějí většinou v rámci různých akcí a streetartových festivalů jako hosté, kteří zde zanechají svou práci. Tyto festivaly vznikly z komorních akcí, věnující se převážně graffiti kultuře, která má už v České republice rozvinutou tradici. V průběhu let jsme tak mohli být svědky rozvoje této scény i na poli street artu a v posledních letech se i zde objevil trend, při kterém se staré budovy, panelové domy nebo již neužívané objekty, dekorují několika desetimetrovými malbami a Olomouc se tak řadí mezi česká města, která v rámci tohoto

¹²⁶ KOHUTOVÁ 2016

¹²⁷ NĚMEC 2016

¹²⁸ <https://www.wanderlustitalia.it/street-art-ad-ostava-nils-jan-kalab-e-tanto-altro/>,
vyhledáno 11.4.2019

umění stále míří kupředu. I z podpory, které takovéto akce mají je vidět, že se lidé stále více s tímto uměleckým vyjádřením ztotožňují, přestávají vnímat malbu ve veřejném prostoru jako vandalismus a všeobecně se o něj více zajímají. Je dokonce možné, že se počtem festivalů zaměřující se na tuto kulturu, dokáže Olomouc vyrovnat našemu hlavnímu městu.

Důležitou událostí, která se v tomto městě již tradičně od roku 2007 koná, je olomoucký Street Art Festival, který se v průběhu let vyvinul do takové podoby, jakou mají například i světové festivaly odehrávající se na evropské půdě. Jako jeden z hlavních organizátorů tohoto festivalu je místní autor pouličního umění Tomáš Junker, který si přezdívá Pauser.¹²⁹ Součástí této události nejsou pouze výtvarné aktivity v terénu, ale i řady různých přednášek, promítání tematických dokumentárních filmů a workshopů pro veřejnost, které se tímto způsobem mohou lépe seznámit s celou streetartovou kulturou. Vystupují zde přední čeští umělci, kteří se v této branži pohybují jako například Pasta Oner, jenž zde v loňském roce celý festival zahájil svou přednáškou o street artu.¹³⁰

V roce 2015 jsme se v rámci tohoto festivalu mohli setkat s vytvořením murálu v historickém centru Olomouce, který se nachází v proluce mezi dvěma domy u Muzea umění Olomouc. Autorem této malby je zahraniční umělec z Portugalska, který si přezdívá Mr. Dheo. Motiv výjevu zobrazuje britského krále Eduarda VII., který se sám fotografuje na mobilní zařízení (tzv. selfie). [43] Koncepti celého díla popisuje její autor následujícími slovy: „Snažil jsem se propojit vážné téma s něčím zábavným, spojit historii a současnost.“¹³¹ Z vizuálního hlediska se jedná o hodnotné dílo, které je decentně umístěno, aby nijak nenarušovalo své okolí a zároveň vynikla jeho monumentalita. Jak zmiňuje organizátor festivalu, vyjednávání ploch pro výsledné murály zabralo dokonce i několik měsíců a mohly tak vzniknout i další malby, jako například motiv z amerického komiksu Batman, který se nyní nachází na panelovém domě u vstupního prostoru olomoucké nemocnice.¹³² Tato malba se svým vizuálním jazykem přibližuje spíše k americkým realistickým murálům, které jsou ovlivněné pop kulturou. Celé dílo je doplněno o graffiti nápisy a tvoří tak zvláštní kombinaci těchto dvou streetartových oborů. Oproti ostatním olomouckým murálům se ale divák neubrání pocitu, že toto dílo

¹²⁹ KREJČÍ 2015

¹³⁰ https://www.tyden.cz/rubriky/relax/zabava/do-olomouce-zamiri-na-hvezdy-graffiti-a-street-artu_494799.html, vyhledáno 18.4.2019

¹³¹ KREJČÍ 2015

¹³² KREJČÍ 2015

do svého okolí příliš nezapadá, ale naopak spíše výrazně vystupuje. Otázkou zůstává, zdali to autoři takto zamýšleli. [44]

Další malby, o kterých se často hovořilo, vznikly v rámci Street Art Festivalu v roce 2018. Původní malba britského krále Eduarda VII. v centru města, byla doplněna o další historicky významnou osobnost, vědkyni Marii Curie-Sklodowskou. [45] Tento murál odstartoval 11. ročník tohoto festivalu a jeho autorem je umělec Dalibor Vybíral. Jedním z organizátorů této akce byl murál popsán jako kontrast světa vědy ke světu monarchie, který představuje první malba od Mr. Dhea. Lze podotknout, že ačkoli tyto dvě malby nacházející se vedle sebe, nevznikaly ve stejnou dobu, dokonale se doplňují a nedošlo zde tak k žádnému narušení, které by zničilo původní koncepci. V rámci tohoto ročníku festivalu vznikl i další murál zobrazující ženskou postavu, tentokrát namalovaný na domě v Lafayettově ulici na budově Passingerova mlýnu, jehož autorem je známý streetartový umělec z Indonésie, který si přezdívá Wild Drawing.¹³³ Jedná se o kvalitní dílo světového tvůrce, který do Olomouce přináší svůj pohled na figurální monumentální malbu a ukazuje tím divákům, jak lze při tvorbě mural artu využívat i tvaru budov. [46] Tato díla ukazují, že se v Olomouci, na rozdíl od Prahy, nebojí umisťovat rozměrné mural arty i blíže historickému centru.

Rok 2018 byl také výročím sta let od založení Československé republiky v roce 1918, a proto jsme se mohli setkat se vznikem hned několika murálových maleb, které se o toto téma opírají. Významným prvkem v těchto malbách byl námět, který zobrazoval prvního prezidenta československé republiky Tomáše Garrigua Masaryka. Jednou takovou malbou je murál v olomouckých Bezručových sadech, který se nachází na stěně bývalého krytu civilní obrany. Malba zobrazuje černobílý portrét hlavy státu na pozadí české vlajky. Tento výtvar je dílem autora Olivera Hellera, který tvrdí, že již během malování se murál setkal s úspěchem a kladnými reakcemi kolemjdoucích.¹³⁴ [47] Tato malba však není jedinou. O několik měsíců později vznikl v Olomouci nedaleko Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého další murál s námětem Masaryka. Tentokrát se jedná o složitější a více realističtější malbu z rukou českého streetartového umělce, který si říká ChemiS. Výjev zobrazuje státníka v emocionálním vypětí při pláči, který vyhlíží z výřezu, který opisuje tvar České republiky. Malba se také setkala s velmi kladnými ohlasy a rázem se stala i hitem na sociálních sítích, kde jí lidé horlivě komentovali a sdíleli, ale i z politického hlediska kritizovali. Toto dílo vzniklo jako součást

¹³³ PÁŠOVÁ 2018

¹³⁴ BLOKŠA 2018

olomouckého Street Art Festivalu.¹³⁵ [48] Tyto malby jsou oproti pražskému murálu, který se zabývá stejnou tematikou a již jsem o něm výše hovořil, výrazně menší a méně propracovanější. Nutno však podotknout, že olomoucké malby jsou vždy prací samostatného autora, kdežto malba v Praze je obsáhlou kolaborací několika tvůrců, jenž na celé koncepci pracovali několik měsíců. Po výtvarné stránce se dle mého názoru u olomouckých murálů jedná o poměrně konzervativní zpracování a jejich význam tví především v tom, že přiblížili murálovou malbu široké veřejnosti (jako například malby v pražském metru, které byly však prací předních osobností českého murálu).

O tomto městě je myslím možné hovořit jako o významném centru českého mural artu, už jen z hlediska akcí, které se zde v rámci tohoto oboru uskutečňují a stále tak Olomouci přidávají na významu v rámci naší republiky. Oproti Brnu a Ostravě, které jsem zmiňoval, se zdejší scéna rozvíjí daleko dynamičtěji a to především díky mezinárodním spolupracím, které se zde uskutečňují. Pokud se zaměříme na vizuální hledisko, tak se v tomto městě setkáme hlavně s figurálními motivy.

4.2.5. Humpolec

Ačkoli není Humpolec nijak významným městem českého street artu, je stále nutné ho zde uvést. Důvodem je, že zde v roce 2017 vznikla největší murálová malba České republiky, ba dokonce celé střední Evropy. Událost nazvaná CTP Art Wall, díky které tento murál vznikl, se uskutečnila tentýž rok. V první polovině tohoto roku pražské ilustrátorské studio Drawetc. vyhlásilo veřejnou soutěž o nejlepší návrhy murálů na dvě skladové budovy nacházející se na pražském letišti Václava Havla a u dálnice D1 u Humpolce. Do tohoto projektu se mohl zapojit absolutně každý, kdo vypracoval návrh na jednu, nebo obě, z určených stěn, přičemž se jednalo o návrhy, které měly pokrýt stometrové plochy. Osloveni byli i přední čeští umělci, kteří se věnují street artu a ilustraci. Zde se znovu setkáváme s procesem, při kterém finální dílo vybírá odborná porota, stejně jako u murálu na pražském Florenci, o kterém jsem se zmiňoval výše. Jako vítěz celé soutěže vzešel se svým návrhem na Humpolec belgický tvůrce Dzia, o kterém již bylo řečeno. S návrhem na pražské letiště zvítězil český street artový umělec Michal Škapa alias Tron.¹³⁶ K realizaci celého projektu se profesionální tým složený z umělců z Česka i Slovenska, kteří se graffiti a street artu věnují, připravoval tři měsíce. Vzhledem k rozměrům celé stěny bylo k přenesení motivu na stěnu nutné užít videomappingu – projekce a tisíců barevných sprejů. Důvůr murál, který svá díla tvoří v energických tazích

¹³⁵ HRADIL 2018

¹³⁶ LÉBLOVÁ 2017

a výrazné barevnosti, byl vyhotovený v průběhu října roku 2017 a je prvním dílem tohoto umělce na našem území. Ačkoli se tento tvůrce soustřeďuje hlavně na zvířecí motivy, zde zvolil více abstraktnější florální formy. Jedná se o dílo světového mural artu, které pomohlo zviditelnit Českou republiku v rámci streetartové kultury. Výsledné dílo lze jen stěží porovnávat s murály na našem území a to především díky jeho monumentalitě. Druhý návrh od Michala Škapy prozatím zhotoven nebyl, i když byla jeho výmalba naplánována na jaro roku 2018.¹³⁷ [49]

4.3. Situace legálních ploch a rozvoje mural artu v naší zemi

V předešlých kapitolách jsem se vám snažil podat ucelenější pohled na českou mural artovou scénu, která je prozatím oproti našim sousedům, jako je Německo, Rakousko a Polsko, stále poněkud malá. Autorů, kteří zde pravidelně tvoří v rámci tohoto oboru je skutečně stále málo. Čím je ale zapříčiněno to, že se v naší zemi umělecká disciplína jako je mural art do dnešního dne natolik neuchytila? Vysvětlení se snaží podat například přední český ilustrátor Vladimír Strejček, který tvrdí, že důvodem může být nedostatek legálních ploch, určených k tvorbě velkoplošné malby, v našich městech.¹³⁸ Jak to tedy ve skutečnosti s místy vyhrazenými pro toto umění vypadá? Asi nejucelenější obraz si můžeme udělat o našem hlavním městě. Zde se nachází hned několik lokací, kde je možné, aby si umělci vytvořili vlastní graffiti nebo murál. Takzvaných „legálů“, jak se tyto místa slangově označují, je v Praze několik desítek a nacházejí se například v Braníku, Krči, v okolí Barrandovského mostu, na Proseku či na Jižním Městě. V Modřanech zase najdeme stěnu, která měří jeden kilometr a řadí se tak mezi jedny z největších legálních ploch v Evropě. Na Bubenském nábřeží se nachází stěna, kterou spravuje sdružení Artwise, jenž zde zastává roli kurátorů. Zeď propůjčují různým umělcům, kteří na ni mohou vytvořit svá díla po předchozí domluvě. Je to také plocha kde se jednou za čas objeví i reklamní mural art.¹³⁹ Většina legálních stěn jsou však zidky a zdi, které se přímo nepoutají k větším budovám. Aby se mohly vytvořit větší díla světového rázu je už zapotřebí hledět na jiné plochy, kde je zaručeno, že na nich malby nebudou přemalovávány jako tomu na legálech bývá a jejich životnost je kvůli tomu dosti omezená. Pro mural art se tedy většinou hledají speciální místa, která jsou unikátní, dobře viditelná, mnohdy i špatně přístupná a rozměrná, protože v tomto oboru jde mimo jiné

¹³⁷ https://www.denik.cz/ostatni_kultura/vznika-nejvetsi-mural-art-v-ceske-republice-20171002.html, vyhledáno 18.4.2019

¹³⁸ MOTTLOVÁ 2016

¹³⁹ KACEROVSKÁ 2018

i o oživení veřejného prostoru. U takovýchto ploch je ale zapotřebí vyjednání povolení, které musí udělit majitel nemovitosti. Pokud se ovšem jedná o plochu, která se nachází poblíž historického centra, v okolí památek nebo dokonce na budově, která nějakým způsobem spadá pod správu památkové péče, je zapotřebí vyjednat povolení i od Národního památkového ústavu.

Jak jste se již mohli dočíst výše, některá města a městské čtvrti se již snaží stále více prosazovat tuto formu umění v rámci veřejného prostoru. Postupně totiž zjišťují, že touto cestou mohou přivést k životu místa, která jsou ponurá, mnohdy i nebezpečná. Setkali jsme se s případy přemalovaných trafostanic, které byly posprejované a znečištěné a nyní tvoří dekorativní a oživující prvek pro své okolí. Stejně případy jsou i s podchody, kam se lidé mnohdy i bojí jít, a proto se přistupuje k jejich prosvětlení murálovou malbou, která tato místa mohou zbavit špatné pověsti.

Tyto kroky v ožívování veřejného prostoru jsou sice vítané, ale je třeba hledět i na rozměrné a více viditelné lokace, které mohou naše města posunout v tomto uměleckém odvětví kupředu. Sám mohu být svědkem, jak některá místa v pražské čtvrti Smíchov upadají a stávají se neatraktivními. Příkladem může být například autobusové nádraží Na Knížecí, kde se nachází hned několik rozměrných ploch, které by dokázali z tohoto místa vytvořit zajímavou čtvrť a přilákat zájemce o streetartové umění. Jediné dílo, které se zde nachází je instalace vytvořená z dopravních značek od českého streetartového umělce Epos 257, což dokazuje, že by zde přeci jen v průběhu let mohl vzniknout rozměrný mural art.

V naší zemi ale není pouze nedostatek legálních ploch, které jsou pro mural art vhodné, ale i poměrně malé množství autorů, kteří jsou ochotní v tomto oboru pracovat. Jak jste se výše mohli dočíst, české scéně vévodí pouze několik známých autorů, kteří už kolikrát ani mural art neberou jako svůj hlavní obor, protože by je zkrátka neuzivil. Jsou to především autoři, kteří vyšli z graffiti generace devadesátých let jako Pasta Oner, Jan Kaláb nebo Michal Škapa. Strejček však tvrdí, že se to s příchodem nové vlny mladých tvůrců mění a postupně začíná vznikat generace nová, která má k tomuto výtvarnému oboru vztah a chce ho tvořit.¹⁴⁰ Je tedy možné, že budoucnost českého mural artu není tak pochmurná a naše země si postupně vybuduje své místo mezi světovou scénou a my budeme moci pozorovat rozkvět tohoto uměleckého oboru v naší zemi.

¹⁴⁰ MOTTLOVÁ 2016

4.4. Mural art v komerční sféře

Mural art je velice výrazným prvkem v městském prostředí. Ve směsici historických domů a památek i mnohdy barevně nevýrazných staveb s minimální uměleckou hodnotou či dokola opakujících se budov je tato forma umění opravdu nepřehlédnutelná. Díky jejím obřím rozměrům, které mnohdy kopírují celé siluety staveb, a rozličným motivům, které jsou plné různorodých tvarů a barev, pro obyčejného diváka vystupuje do popředí. Toho si postupem času začaly všimnout i reklamní firmy a marketingové agentury, které začaly murálu využívat jako nového, můžeme říci neokoukaného způsobu pro realizaci reklamních kampaní. Reklama se totiž stále vyvíjí kupředu a její tvůrci se snaží přinášet dosud málo využívané strategie, jak zaujmout konzumenta. Nástěnná malba tedy nabízí novou alternativu, jak šířit reklamu. Bylo jí využíváno již v první polovině 20. století na veřejných místech k propagování nejrůznějších výrobků a podniků. Jednalo se ale především o malby, kde hlavní úlohu zastupovalo především písmo. S příchodem moderních technologií v oblasti tisku začaly být malby nahrazovány billboardy. Dnes se nástěnná malba v reklamě postupně vrací.

Ve vztahu reklamy a street artu se objevuje termín Guerilla marketing. Co znamená, se můžeme dozvědět z textu Pavlína Fiala o reklamě a umění: „Tato oblast spojuje reklamní sdělení a veřejný prostor. Jedná se o šokující, extravagantní a nekonvenční formu reklamy.“¹⁴¹ Pro všedního diváka již klasická reklama, jak jí vnímáme dnes, tedy billboardy, plakáty a různé reklamní poutače, se pro nás stala naprostou a neoddělitelnou součástí veřejného prostoru, se kterou již počítáme a přestáváme na ni brát zřetel. Každý den je s námi přítomna a stala se tak součástí našich životů. Oproti tomu murálové malby jsou poměrně novým prvkem v městském prostředí. Přitahují na sebe pozornost. Například od fotografie, kterých reklama využívá, na ně nejsme navyklí a vidíme v nich nový prvek, který oživuje nám známá místa. Setkat jsme se mohli i s případy, kdy byli streetartoví umělci najímáni marketingovými společnostmi, aby pro ně ve veřejném prostoru vytvářeli díla, která by propagovala jejich produkty. Pro tyto společnosti to byl způsob, jak ušetřit peníze, jelikož nemuseli pronajímat legální plochy a pokud byl náhodou autor chycen, či byla společnost obviněna z nelegální výmalby, pokuty za poškození cizího majetku byly příliš nízké, aby je to od tohoto způsobu propagace odradilo.¹⁴²

¹⁴¹ FIALA 2018, s.20

¹⁴² <https://weburbanist.com/2008/07/03/guerrilla-art-versus-guerrilla-advertising-whats-the-difference/>, vyhledáno 3.4.2019

Ačkoli mural art, stejně jako reklama, je designován k předání určitého poselství nebo zprávy, stále se na něj nahlíží jako na umění, proto je pro dnešního spotřebitele mnohem atraktivnější než klasická forma reklamy.¹⁴³ Rozhodně ho lze vnímat jako komunikační prostředek, který stejně jako umělecké dílo vytváří s divákem určitou formu kontaktu. Tento vztah je dobře popsán Gabrielou Němečkovou: „V případě výtvarného umění jde o jakýsi neverbální jazyk vizuálního umění, u kterého není zapotřebí, aby nositel informace a příjemce komunikovali stejnou řečí. Je však nutné, aby měl příjemce schopnost určité vnímavosti, empatie a snahu vizuálnímu sdělení porozumět. Pokud vizuální sdělení a divák mluví stejným „jazykem“, resp. rozumí-li divák, co mu dílo sděluje, spadá do cílové skupiny, na kterou je dílo zaměřeno.“¹⁴⁴ To dokazuje, že mural art se zaměřuje především na mladého diváka, který je často k těmto formám umění ve veřejném prostoru vnímavější a tolerantnější, než starší generace. Murály tedy vznikají za marketingovým účelem, jsou navrhovány tak, aby oslovily cílové skupiny.¹⁴⁵ Ve světových metropolích vzniká stále více firem, které se zabývají tvorbou murálů na objednávku. Jsou najímáni nejrůznějšími společnostmi, které začaly chápat význam tohoto oboru v rámci reklamního využití a snaží se touto cestou přiblížit ke konečnému zákazníkovi. Tento marketingový trend lze začít sledovat i v naší zemi, kde prozatím vznikají malby tvořené převážně na rozměrné plachty, které se využívají jako billboard. Moderní mural art se tak za dobu, kterou existuje, stal nejen hodnotným uměleckým oborem, ale také nevšedním marketingovým prostředkem, který dokáže s divákem komunikovat daleko atraktivnějším způsobem, než klasické billboardy a reklamní poutače, na které jsme si již navykli.

¹⁴³ HOOPER 2018

¹⁴⁴ NĚMEČKOVÁ 2017, s.29

¹⁴⁵ SLAVINSKÁ 2009, s.55

Závěr

Ačkoli je mural art trendem pouze několika posledních desetiletí, již si dokázal vybudovat silnou tradici a stal se zcela přirozenou součástí světových metropolí. K tomuto stavu však vedla dlouhá cesta. Tento umělecký obor má své základy jak v tradiční nástěnné malbě, tak i v relativně novém výtvarném směru, který se nazývá street art. Pokud chceme lépe chápat mural art, musíme znát i situaci, která jeho vzniku předcházela, stejně jako techniky, kterými se vytváří. Proto jsem se zabýval graffiti subkulturou a street artem, které jsou jedny z důležitých prvků vzniku mural artu a to především na našem území, kde jsou tyto tři výtvarné obory úzce propojené.

V naší zemi je tento umělecký obor nacházející se ve veřejném prostoru málo rozvinutý, zvláště ve srovnání České republiky se sousedními státy. Přestože je u nás vidět pomalejší rozvoj této streetartové disciplíny, neznamená to, že se zde v průběhu několika posledních let nevytvořila ustálená scéna. Máme zde několik osobností, jenž položily základy českého mural artu a tvoří jeho jádro. Mimo ně se objevují stále noví autoři, kteří rozvíjejí vlastní tvorbu. Stále častěji se u nás také objevují práce zahraničních umělců, kteří zde vytváří své murály například v rámci různých událostí, mezi něž se řadí hlavně streetartové festivaly. Budoucí badatelé by se mohli zaměřit na tvůrčí aktivitu cizinců na našem území a na to, jaký vliv měla a má jejich práce na tuzemské umělce.

Zásadní otázkou pro rozvoj mural artu na našem území je, zda-li v našich městech existuje dostatek ploch pro legální streetartovou tvorbu, kterých je zatím sice nedostatek, ale situace se postupně mění. Důležité je také zlepšovat informovanost široké veřejnosti o tomto uměleckém oboru, který ač je legální záležitostí, spousta lidí ho stále vnímá jako vandalismus a přiřazují ho k nelegálnímu graffiti. Ve většině českých měst se dnes sice nachází tzv. legály – zdi určené především pro tvorbu graffiti, ale stále schází dostatek legálních monumentálních stěn pro mural art. Myslím si, že toto se musí změnit, aby se mural art mohl dále úspěšně rozvíjet.

Ačkoli je mural art, coby streetartová disciplína, poměrně novým uměleckým fenoménem, zasáhl i Českou republiku a stal se plnohodnotným výtvarným oborem, ale i předmětem teoretického zkoumání nejen z uměleckého, ale například i sociálně kulturního hlediska.

Seznam literatury

[Knihy]

- BALEKA 2010 — Jan BALEKA: Výtvarné umění: Výkladový slovník. Praha 2010
- KET 2015 — Alan KET: Urban Art Legends. Londýn 2015
- KETTENMANN 2003 — Andrea KETTENMANN: Diego Rivera. Cambridge 2003
- KRATOCHVÍL 2015 — Petr KRATOCHVÍL: Městský veřejný prostor. Praha 2015
- MUALAM 2017 — Nir MUALAM: Comparing mural art policies and regulations (MAPRs): Devising a new conceptual Framework. In: Street Art & Urban Creativity Scientific Journal – Knowledge Transfer Vol. 3 / N. 2, 2017, 90–93
- OVERSTREET 2006 — Martina OVERSTREET: In graffiti we trust. Praha 2006
- PINTO 2017 — Sofia PINTO: The wall is dead, short live graffiti and street art! Graffiti, street art and the Berlin Wall's heritage. In: Street Art & Urban Creativity Scientific Journal – Knowledge Transfer Vol. 3 / N. 1, 2017, 62–65
- POSPISZYL 2007 — Tomáš POSPISZYL: Street art Praha. Praha 2007
- SMITH 2006 — Ray SMITH: Encyklopedie výtvarných technik a materiálů. Praha 2006
- TŘEŠTÍK 2011 — Michael TŘEŠTÍK: Umění vnímat umění. Praha 2011
- VOMÁČKOVÁ 2011 — Klára VOMÁČKOVÁ: Jan Kaláb. In: Art + antiques, č. 6, 2011, 26–27
- VOSKOVCOVÁ/WOHLMUTH/RÝDLOVÁ 2012 — Klára VOSKOVCOVÁ / Radek WOHLMUTH / Vladana RÝDLOVÁ: Městem posedlí. Praha 2012
- WAGNER 2015 — Radan WAGNER: Michal Škapa – Graffoman a malíř. In: Revue art č.2, 2015, 8–17

[závěrečné práce]

- FIALA 2018 — Pavlína FIALA: Reklama na umění, umění v reklamě (Diplomová práce na pedagogické fakultě Masarykovy Univerzity). Brno 2018
- GRABMÜLLEROVÁ 2012 — Eva GRABMÜLLEROVÁ: Street art – vandalismus nebo umění? (Diplomová práce na Katolické Teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2012
- KUTÁ 2015 — Nelly KUTÁ: Mural art a jeho vývoj – Můj příběh o graffiti a Ostravě (Bakalářská práce na Fakultě multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně). Zlín 2015
- MATOUŠEK 2009 — Ivan MATOUŠEK: Street art (Magisterská diplomová práce na pedagogické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 2009
- MRÁZKOVÁ 2013 — Simona MRÁZKOVÁ: Jakub Matuška akaMasker: Transformace tvorby street art do galerijních prostor (Bakalářská práce na filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 2013
- NĚMEČKOVÁ 2017 — Gabriela NĚMEČKOVÁ: Umění ve veřejném prostoru „Mural art“ Pasty Onera (Diplomová práce na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2017
- NEZVAL 2015 — Michal NEZVAL: Umělecké vyjádření ve veřejném prostoru: Kontroverze a bariéry (Bakalářská práce na Filozofické fakultě Masarykovi univerzity v Brně). Brno 2015

- SEDLÁČKOVÁ 2014 — Monika SEDLÁČKOVÁ: Graffiti a Street art – vznik a vývoj umění ulice (Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2014
- SLAVINSKÁ 2009 — Petra SLAVINSKÁ: Estetika street artu – Vysoké i nízké jako nástroj odporu i komerce (Magisterská diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovi univerzity v Brně). Brno 2009
- SLESAREVA 2015 — Alexandra SLESAREVA: Monumentální nástěnná malba Polské republiky. Minulost a současnost (Diplomová práce na Fakultě umění a designu University J. E. Purkyně v Ústí nad Labem). Ústí nad Labem 2015

[elektronické zdroje]

- BLOKŠA 2018 — Lukáš BLOKŠA: Obří tatiček Masaryk zdobí olomoucký park. Proč tam je? In: olomoucky.denik.cz, https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/obri-taticek-masaryk-zdobi-olomoucky-park-proc-tam-je-20180531.html, vyhledáno 18.4.2019
- BUREŠ 2014 — Vítězslav BUREŠ: Studenti přetřeli Lennonovu zeď na bílo, majiteli se později omluvili. In: idnes.cz, https://www.idnes.cz/praha/zpravy/lennonova-zed-na-kampe-byla-kompletne-pretrena-na-bilo.A141118_115348_praha-zpravy_bur, vyhledáno 10.4.2019
- BÝM 2018 — Petr BÝM: Veřejný prostor je především komunikace. In: Archiv.Ihned.cz, <https://archiv.ihned.cz/c1-66348100-verejny-prostor-je-predevsim-komunikace>, vyhledáno 27.2.2019
- DVOŘÁKOVÁ 2012 — Valerie DVOŘÁKOVÁ: Public art. In: artslexikon.cz, http://www.artslexikon.cz/index.php?title=Public_Art, vyhledáno 15.5.2019
- FARNÁ 2012 — Kateřina FARNÁ: Jakub Matuška alias Masker tvrdí: Chybí mi tady přátelská atmosféra. In: Novinky.cz, <https://www.novinky.cz/kultura/281777-jakub-matuska-alias-masker-tvrdi-chybi-mi-tady-pratelska-atmosfera.html>, vyhledáno 9.4.2019
- HASSAN 2018 — Vít HASSAN: Výtvarník Jan Kaláb: „Kdybych stále dělal to, co před dvaceti lety, bylo by to smutné!“ In: hassan.blog.idnes.cz, <https://hassan.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=658270>, vyhledáno 4.4.2019
- HOOPER 2018 — Ryan Patrick HOOPER: Art or advertisement? In: downtown Detroit, answers lie in shades of gray. In: Detroit Free Press, <https://eu.freep.com/story/entertainment/2018/04/29/murals-detroit-art-advertisement-street-art-graffiti/556413002/>, vyhledáno 2.4.2019
- HRADIL 2018 — Miloslav HRADIL: Plačící Masaryk v Olomouci se stal hitem internetu. In: novinky.cz, <https://www.novinky.cz/domaci/486355-placici-masaryk-v-olomouci-se-stal-hitem-internetu.html>, vyhledáno 18.4.2019
- CHVÁTALOVÁ 2012 — Kateřina CHVÁTALOVÁ: Autor „Nuseláku“ odmítá graffiti. In: prazsky.denik.cz, https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/autor-nuselaku-odmita-graffiti-20120901.html, vyhledáno 11.4.2019
- KACEROVSKÁ 2018 — Soňa KACEROVSKÁ: Praha zmalovaná. Graffiti a street art uchvátí, pobaví i dají vydělat. In: idnes.cz, https://www.idnes.cz/bydleni/architektura/graffiti-pomalovane-zdi-pasta-oner-praha-vandalismus-legalni-plochy-ilegalni-zdi.A181001_164241_architektura_web, vyhledáno 23.4.2018
- KAROUS 2011 — Pavel KAROUS: Vizuální umění ve veřejném prostoru v „Reálném kapitalismu“. In: vetrelciavolavky.cz, <http://www.vetrelciavolavky.cz/texty/vizualni-umeni-ve-verejnem-prostoru-v-realnem-kapitalismu>, vyhledáno 15.5.2019
- KOHUTOVÁ 2016 — Klára KOHUTOVÁ: Američan namaloval obří Madonu Ostravicu. Dílo vytvořil přes víkend. In: Idnes.cz, https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/american-namaloval-obri-madonu-ostravicu.A160621_2254889_ostrava-zpravy_jog, vyhledáno 11.4.2019
- KORDIC 2015 — Angie KORDIC: Mural. The history and the meaning. In: Widewalls, <https://www.widewalls.ch/what-is-a-mural-the-history-and-meaning/>, vyhledáno 26.2.2019
- KREJČÍ 2015 — Veronika KREJČÍ: Král se selfie tyčí a šestipodlažní Batman. Domy ozdobila obří graffiti. In: idnes.cz, https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/dve-olomoucke-budovy-nove-zdobi-obri-graffiti-streetart-festival-mrdheo.A150914_2191599_olomouc-zpravy_stk, vyhledáno 18.4.2019

- LANGER 2014 — Jan LANGER: OBRAZEM: Graffiti ve službách města. Porovnejte proměnu. In: ct24.ceskatelevize.cz, <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1029345-obrazem-graffiti-ve-sluzbach-mesta-porovnejte-promenu>, vyhledáno 11.4.2019
- LÉBLOVÁ 2017 — Kristýna LÉBLOVÁ: Umění připomínající nelegální graffiti stálo milióny. Teď je na řadě Letiště Václava Havla. In: novinky.cz, <https://www.novinky.cz/koktejl/453616-umeni-pripominajici-nelegalni-graffiti-stalo-miliony-ted-je-na-rade-letiste-vaclava-havla.html>, vyhledáno 12.5.2019
- MIKULIČKA 2015 — Jan MIKULIČKA: Nadšenci, kteří oživilí Liberec sochami, končí. Město už nemá peníze. In: idnes.cz, https://www.idnes.cz/liberec/zpravy/socha-plastika-umeni-jaroslav-rona-david-cerny-spacium.A151127_091032_liberec-zpravy_dtd, vyhledáno 15.5.2019
- MITOŠINKOVÁ 2012 — Barbora MITOŠINKOVÁ: Umění ve veřejném prostoru. In: artslexikon.cz, http://www.artslexikon.cz/index.php?title=Um%C4%Bn%C3%AD_ve_ve%C5%99ejn%C3%A9m_prostoru, vyhledáno 27.2.2019
- MOTTLOVÁ 2016 — Lucie MOTTLOVÁ: V Praze chybí legální plochy pro mural art, říká ilustrátor a pedagog. In: metro.cz, https://www.metro.cz/mural-art-v-praze-0eu-/praha.aspx?c=A161110_172044_praha-metro_lupo, vyhledáno 18.4.2019
- NĚMEC 2016 — Jaroslav NĚMEC: Meredith – „mural art“ na „Ostravici“. In: ostravablog.cz, <http://ostravablog.cz/komentare/meredith-mural-art-na-ostravici/>, vyhledáno 11.4.2019
- PANTELÍČ 2016 — Ksenija PANTELÍČ: What is the Vibrant Chicano Art All About?. In: Widewalls, <https://www.widewalls.ch/what-is-chicano-art/>, vyhledáno 21.2.2019
- PÁŠOVÁ 2018 — Petra PÁŠOVÁ: Centrum Olomouce ozdobil nový street art – ženy výjimečné velikosti. In: olomoucky.denik.cz, https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/centrum-olomouce-ozdobil-novy-street-art-zeny-vyjimecne-velikosti-20180911.html, vyhledáno 18.4.2019
- PFLEGER 2015 — Paige PFLEGER: What Right Do Muralists Have To The Buildings They Paint On? In: npr.org, <https://www.npr.org/2015/06/27/417204222/what-right-do-muralists-have-to-the-buildings-they-paint-on?t=1556017139243>, vyhledáno 23.4.2019
- POMADE 2007 — Rita POMADE: Mexican muralists: the big three – Orozco, Rivera, Siqueiros. In: Mexconnect.com, <http://www.mexconnect.com/articles/1064-mexican-muralists-the-big-three-orozco-rivera-siqueiros>, vyhledáno 26.3.2019
- REINER 2018 — Tomáš REINER: Mistrovské graffiti v Praze se muselo poroučet. In: novinky.cz, <https://www.novinky.cz/domaci/486014-mistrovske-graffiti-v-praze-se-muselo-poroucet.html>, vyhledáno 16.5.2019
- ŠAFHAUSER 2018 — Roman ŠAFHAUSER: VIDEO: Masaryk, Kryl i Maxipes Fík. Sprejeři hravě vykreslili historii ČSR. In: idnes.cz, https://www.idnes.cz/praha/zpravy/chyne-vyroci-republiky-posprejovana-zed-graffiti-historie.A181008_110031_praha-zpravy_rsr, vyhledáno 18.4.2019
- ŠEDÝ 2018 — Richard ŠEDÝ: Ulici Za Poříčskou bránou vyzdobila obrovská nástěnná malba. In: denik.cz, https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/ulici-za-poricickou-branou-vyzdobila-obrovska-nastenna-malba-20180523.html, vyhledáno 10.4.2019
- TOMANDL 2018 — Jan TOMANDL: Z fasády v Brně zmizí malba, jež připomíná Diega Riveru. In: archiweb.cz, <https://www.archiweb.cz/en/n/home/z-fasady-v-brne-zmizi-malba-jez-pripomina-diega-riveru>, vyhledáno 11.4.2019
- VLACHYNSKÁ s. d. — Petra VLACHYNSKÁ: Umělecké dílo v kontextu veřejného prostoru – Umění a architektura: Minulost nebo výzva? In: kolokvium.fa.cvut.cz, <http://kolokvium.fa.cvut.cz/files/2014-1/vlachynska-petra.pdf>, vyhledáno 15.5.2019
- VOKÁČ 2015 — Martin VOKÁČ: Svůdná kráska i Kaplického muchomůrka. Podchod vyzdobili street artisté. In: idnes.cz, https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/street-artiste-vyzdobili-podchod-v-havlickove-brode.A151101_133322_jihlava-zpravy_mv, vyhledáno 18.4.2019

- WILLSDON/KENNA/COLEBY/ROCHFORD/WEBSTER s.d. — Clare A. P. WILLSDON/Carol KENNA/Nicola COLEBY/Desmond ROCHFORD/Sally WEBSTER: Mural.
In: oxfordartonline.com,
<http://www.oxfordartonline.com/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000060429?&mediaType=Article#oao-9781884446054-e-7000060429-div1-7000060430>, vyhledáno 17.4.2019

Přílohy

Seznam obrazové přílohy:

1. Diego Rivera, Historie Mexika - murál v Národním paláci v Mexico city, 1929-1935. Foto: autor neznámý, zdroj: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/RiveraMuralNationalPalace.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
2. Murál v Minsku, Bělorusko. Datace nejasná, autor neznámý. Foto: autor – Terry Feuerborn, zdroj: https://lh3.googleusercontent.com/-Q8ho7vwtKGc/WfBX-ShPSqI/AAAAAABUFI/mJr30ejBh_cURxjUQdIJUllvN3YjgxyOgCHMYCw/soviet-murals-28?imgmax=1600, vyhledáno 12.5.2019
3. Carmen Lomaz Garza, La Feria en Reynosa, 1987. Foto: autor, zdroj: https://d2jv9003bew7ag.cloudfront.net/uploads/Carmen-Lomaz-Garza-La-Feria-en-Reynosa-the-fair-in-Reynosa.-Image-via-carmenlomasgarza.com_.jpg, vyhledáno 12.5.2019
4. Berlínská zeď. Foto: autor – Tomáš Vodňanský, zdroj: https://www.irozhlas.cz/sites/default/files/styles/zpravy_fotogalerie_medium/public/images/03107284.jpeg?itok=4IOnnfRw, vyhledáno 12.5.2019
5. TAKI 183, graffiti. Foto: autor – COCO 144, zdroj: https://static1.squarespace.com/static/58b60880414fb54e9d5b195e/58b7218d2e69cfdbfb0179e8/58b7219f2e69cfdbfb017bbc/1488498900273/coco_D.jpg?format=2500w, vyhledáno 12.5.2019
6. Jan Kaláb, Graffiti piece, 2013. Foto: autor – Radek Šafarčík, zdroj: https://g.denik.cz/74/6b/op-jan-kalab0729_denik-630-16x9.jpg, vyhledáno 12.5.2019
7. Blek Le Rat, Stencil art v rámci street artu, datace nejasná. Foto: autor neznámý, zdroj: https://cdn.shopify.com/s/files/1/0815/6851/files/blek-le_rat_haight_grande.jpg?v=1543945498, vyhledáno 12.5.2019
8. Sticker art, datace nejasná, autor neznámý. Foto: autor – R2hox, zdroj: <https://www.cooltourspain.com/wp-content/uploads/2017/08/sticker-art-in-madrid-by-wolf-street-artist.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
9. Dan Witz, obraz kolibříka na stěně, před rokem 2000. Foto: archiv autora, zdroj: <https://www.danwitz.com/files/bird-4.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
10. Aryz, Murál v San Franciscu, USA, 2013. Foto: autor, zdroj: http://1.bp.blogspot.com/-4RrgEdbpd44/UYpCiw5iy0I/AAAAAAAoIQ/DIX8UktxK3M/s640/streetartnews_aryz_sanfrancisco-5.jpg, vyhledáno 12.5.2019
11. TCP crew, piece od české graffiti skupiny, datace nejasná. Foto: autor neznámý, zdroj: <http://www.graffneck.cz/galerie/graffneck.cz/20-koby/tcp-1993.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
12. CAP crew, malba od pražské streetartové skupiny, datace nejasná. Foto: autor neznámý, zdroj: <https://www.booooooom.com/wp-content/uploads/2012/06/crewagainstpeople-05.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
13. Ztohoven, 28. kříž na staroměstském náměstí, 2011. Foto: autor – Tomáš Třeštík,

- zdroj:https://cdn.xsd.cz/resize/91e6a39e17bf309eb9631bf662eb7546_resize=640,360_.jpg?hash=6965b74c2c71035f0ec2036dd31bc2f6, vyhledáno 12.5.2019
14. Jan Kaláb, nabarvené bloky chodníku, 2014. Foto: archiv autora, zdroj: https://www.artlist.cz/uploads/tx_artlist/3107-kalab_jan_kalab_dsc_0029.jpg, vyhledáno 12.5.2019
 15. Lennonova zeď, od 2. poloviny 20. století. Foto: Eva Ticháková, zdroj: https://www.informuji.cz/data_articles/2019183215609.jpg, vyhledáno 12.5.2019
 16. Jan Kaláb, Broken rainbow, 2016. Foto: autor, zdroj: https://u.smedata.sk/blogidnes/article/0/65/658270/658270_article_photo_broken-rainbow_900x.jpeg?r=27bq, vyhledáno 12.5.2019
 17. Pasta Oner, Choose to be happy, 2012. Foto: autor neznámý, zdroj: <https://i2.wp.com/www.theculturemap.com/wp-content/uploads/2018/12/pasta-oner-prague-street-art-guide.jpg?ssl=1>, vyhledáno 12.5.2019
 18. Michal Škapa, murál, 2018. Foto: archiv autora, 2018, zdroj: https://protisedi.cz/wp-content/uploads/2018/06/skapa-zdar-2018-IMG_8443-1024x1024.jpg, vyhledáno 12.5.2019
 19. X-dog a Blam, mural art v Rio de Janeiru, 2016. Foto: autor neznámý, zdroj: http://www.graffneck.cz/galerie/graffneck.cz/xdog_blam_rio_2016/03.jpg, vyhledáno 12.5.2019
 20. Jakub Matuška, murál v Londýně, 2011. Foto: autor neznámý, zdroj: <https://jakubmatuskaakamasker.com/wp-content/uploads/L1040713.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
 21. Tatiana Svatošová, Hrabalova zeď, 1999. Foto: autor neznámý, zdroj: https://images3.kudyznudy.cz/_t_/Files/KzN/62/62bd5f49-ed2f-42be-b9d3-2e43a3fe91af_656_449_crop.jpg, vyhledáno 12.5.2019
 22. Blu, Gaza strip, 2008. Foto: Jan Langer, zdroj: https://cdn.xsd.cz/resize/2cc14a52dc5c30cd97e2e0b27aff22e4_resize=1024,703_.jpg?hash=09bab6e9b4eea290f70383e960153fd7, vyhledáno 12.5.2019
 23. Mode 2, murál na stanici metra Vltavská, 2008. Foto: Matěj Bařha – Wikimedia, zdroj: https://media.novinky.cz/088/710884-top_foto1-67k3b.jpg?1539415805, vyhledáno 12.5.2019
 24. Michal Škapa, Jan Kaláb, Jakub Uksa a Lukáš Kladívko, murál, 2011. Foto: autor neznámý, zdroj: <http://vpp10.cz/DesktopModules/DnnForge%20-%20NewsArticles/ImageHandler.ashx?Width=250&Height=185&HomeDirectory=%2fPortals%2f8%2f&FileName=images%2fmural-art-nagutovce.jpg&PortalID=8&q=1>, vyhledáno 12.5.2019
 25. Jan Kaláb, koncepce pomalování pilířů nuselského mostu, 2012. Foto: autor neznámý, zdroj: https://artalk.cz/wp-content/uploads/2012/08/Nuselak_Graffiti_Bridge_1.jpg, vyhledáno 12.5.2019
 26. Jan Kaláb, Pasta Oner, Michal Škapa, X-Dog, murál na Národní třídě, 2012. Foto: autor neznámý, zdroj: http://www.artslexikon.cz/images/Mural_art_Narodni_trida.jpg, vyhledáno 12.5.2019

27. Escif, Kafka – pomoc, 2012. Foto: autor neznámý, zdroj:
https://www.street.rs/sites/default/files/IMG_0601.JPG, vyhledáno 12.5.2019
28. How and Nosh, murál na pražské Trafo gallery, 2012. Foto: Duke, zdroj:
http://www.phatbeatz.cz/system/files/images/121011_HOW_NOSM_Trafacka_03.preview.jpg, vyhledáno 12.5.2019
29. La Vraie-Croix, murál na Meet Factory, 2012. Foto: autor neznámý, zdroj:
<http://www.meetfactory.cz/media/images/thumbs/d2010c25-e520-442a-90c9-ed80c6365078-800x.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
30. Dede a Nitzan Mintz, Ambitons murál, 2016. Foto: archiv autora, zdroj:
<https://static1.squarespace.com/static/530f7c04e4b0fe3537f185d3/t/58a16ba16a49636c529246be/1486973868350/ambitions?format=500w>, vyhledáno 12.5.2019
31. Tron a X-dog, Post Apo, 2015. Foto: autor neznámý, zdroj:
<http://www.graffneck.cz/view/pozvanka-tron-a-x-dog-post-apo>, vyhledáno 20.4.2019
32. Jan Kaláb, Jakub Janovský, Tron 834 a Pasta Oner, mural art – Praha Pragovka areál, 2016. Foto: Duke, zdroj:
http://www.phatbeatz.cz/system/files/160730_Pragovka_06.JPG, vyhledáno 12.5.2019
33. Obic, murál na trafo stanici, Valentova ulice v Praze, 2013. Foto: autor neznámý, zdroj: http://www.graffneck.cz/pictforclanek/users/93/img_2133.jpg, vyhledáno 12.5.2019
34. Jan Kaláb, murál ve stanici metra Anděl, 2015. Foto: Onepoint, zdroj:
https://www.expats.cz/content_files/4230/onepoint.jpg, vyhledáno 12.5.2019
35. Nawer, Metropolis, murál v Praze v ulici Dělnická, 2017. Foto: Duke, zdroj:
http://www.phatbeatz.cz/system/files/170813_NAWER_10.jpg, vyhledáno 12.5.2019
36. Marat Danilyan, mural art v ulici Za Poříčskou bránou, 2018. Foto: autor neznámý, zdroj: <https://m.praha8.cz/image/gpY/Mural-art-v-ul-Za-Poricskou-barnou-4.JPG>, vyhledáno 12.5.2019
37. Dzia, mural art v pražském Vnitrobloku, 2018. Foto: colors_of_the_street, zdroj:
https://scontent-ort2-1.cdninstagram.com/vp/59f4424458dd629d093f0645e45b06bc/5D71BC94/t51.2885-15/e35/44885813_105014893798602_1398072799570826457_n.jpg?_nc_ht=scontent-ort2-1.cdninstagram.com, vyhledáno 12.5.2019
38. Kolektiv autorů, pražský mural art k výročí vzniku Československé republiky, 2018. Foto: autor neznámý,
http://www.zsemydestinnove.cz/files/document/7298/1540122046_original.jpg, vyhledáno 12.5.2019
39. Malujeme jinak, Krojovaná, 2018. Foto: Malujeme jinak, zdroj:
<https://brnodaily.cz/wp-content/uploads/2017/11/Krojovan%C3%A1-na-Lidick%C3%A9-9.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
40. Malujeme jinak, murál brněnské radnice, 2017. Foto: Malujeme jinak, zdroj:
<https://brnodaily.cz/wp-content/uploads/2017/11/brno-mural-art.jpg>, vyhledáno 12.5.2019

41. Vasil Artamonov a Alexej Klyuykov, murál k počtě Diega Rivery, Brno 2017. Foto: J. Ovčáčková, zdroj: http://www.dum-umeni.cz/tinymce/plugins/moxiemanager/data/files/DSC_9200_a.jpg, vyhledáno 12.5.2019
42. Nils Westerard, Meredith, Ostrava, 2016. Foto: Jakub Ivánek, zdroj: <http://ostravskesochoy.cz/original/3159.png>, vyhledáno 12.5.2019
43. Mr. Dheo, Eduard VII., Olomouc, 2015. Foto: streetart festival, zdroj: <https://m.olomouckadrba.cz/files/drba/images/page/size4-15361401876344-124-streetartolomouc-46-1.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
44. Murál batman, Olomouc, 2015. Foto: Jan Haluza, zdroj: http://biggboss.cz/system/news_images/images/000/001/568/article/batman2.jpg, vyhledáno 12.5.2019
45. Dalibor Vybíral, Maria Curie-Sklodowska, Olomouc, 2018. Foto: Stanislav Heloňa, zdroj: <https://1gr.cz/u/n4/pouzijte-tlacidko-sdilet.gif>, vyhledáno 12.5.2019
46. Wild Drawing, murál v Lafayetteově ulici v Olomouci, 2018. Foto: autor neznámý, zdroj: https://www.olomouc.cz/images/clanky/1536778913_3g1124jtm4_zoom.jpg, vyhledáno 12.5.2019
47. Oliver Heller, Tomáš Garrigue Masaryk, Olomouc, 2018. Foto: Ivo Spisar, zdroj: <https://m.olomouckadrba.cz/files/drba/uploads/files/Olomouck%C3%A1%20Drba/lide/oliver-heller/15319250587864-124-oliver6-maly.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
48. ChemiS, Tomáš Garrigue Masaryk, Olomouc 2018. Foto: streetart festival, zdroj: <http://streetart-festival.cz/wp-content/uploads/2018/10/safe02.jpg>, vyhledáno 12.5.2019
49. Dzia, mural art na budově u dálnice D1, 2017. Foto: autor neznámý, zdroj: https://streetartnews.net/wp-content/uploads/2018/01/CTP_wall_DZIA_02.jpg, vyhledáno 12.5.2019

Obrazová příloha:

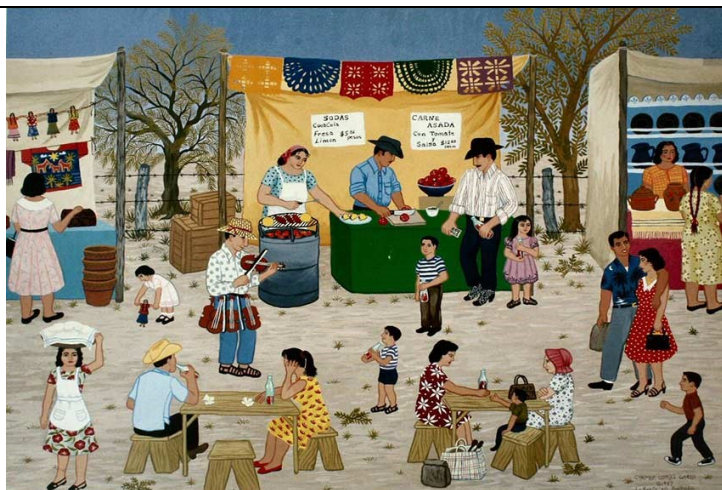
Diego Rivera, Historie Mexika - murál v Národním paláci v Mexico city, 1929-1935

Murál v Minsku, Bělorusko, datace nejasná, autor neznámý.

Carmen Lomaz Garza, La Feria en Reynosa, 1987

Berlínská zeď, 2. polovina 20. století

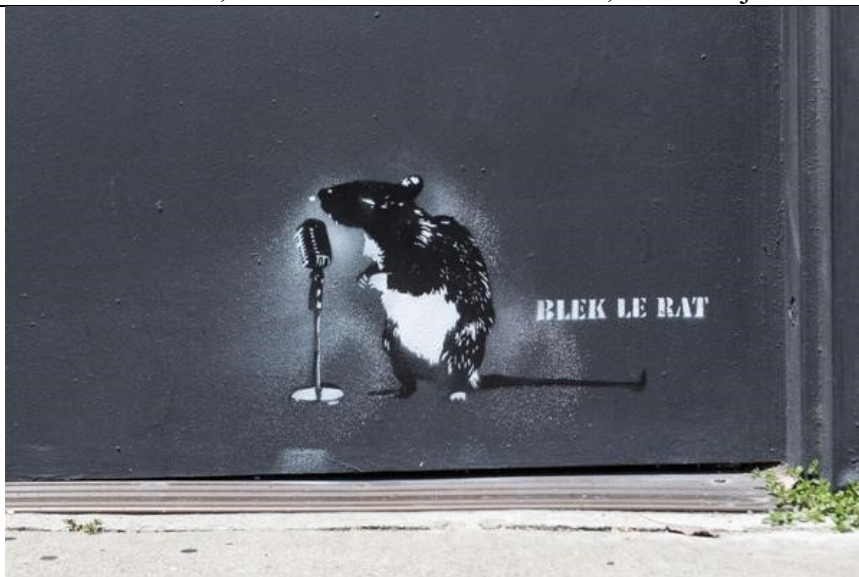
TAKI 183, graffiti, datace nejasná

Jan Kaláb, Graffiti piece, 2013

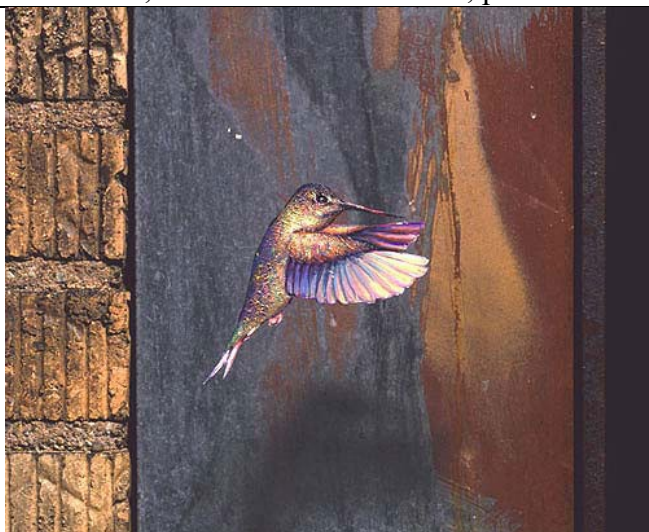
Blek Le Rat, Stencil art v rámci street artu, datace nejasná

Sticker art, datace nejasná, autor neznámý

Dan Witz, obraz kolibříka na stěně, před rokem 2000

Aryz, Murál v San Franciscu, USA, 2013

TCP crew, piecee od české graffiti skupiny, datace nejasná

CAP crew, malba od pražské streetartové skupiny, datace nejasná

Ztohoven, 28. kříž na staroměstském náměstí, 2011

Jan Kaláb, nabarvené bloky chodníku, 2014

Lenonova zeď, od 2. poloviny 20. století

Jan Kaláb, Broken rainbow, 2016

Pasta Oner, Choose to be happy, 2012

Michal Škapa, murál, 2018

X-dog a Blam, mural art v Rio de Janeiru, 2016

Jakub Matuška, murál v Londýně, 2011

Tatiana Svatošová, Hrabalova zeď, 1999

Blu, Gaza strip, 2008

Mode 2, murál na stanici metra Vltavská, 2008

Michal Škapa, Jan Kaláb, Jakub Uksa a Lukáš Kladívko, murál, 2011

Jan Kaláb, koncepce pomalování pilířů nuselského mostu, 2012

Jan Kaláb, Pasta Oner, Michal Škapa, X-Dog, murál na Národní třídě, 2012

Escif, Kafka – pomoc, 2012

How and Nosl, murál na pražské Trafo gallery, 2012

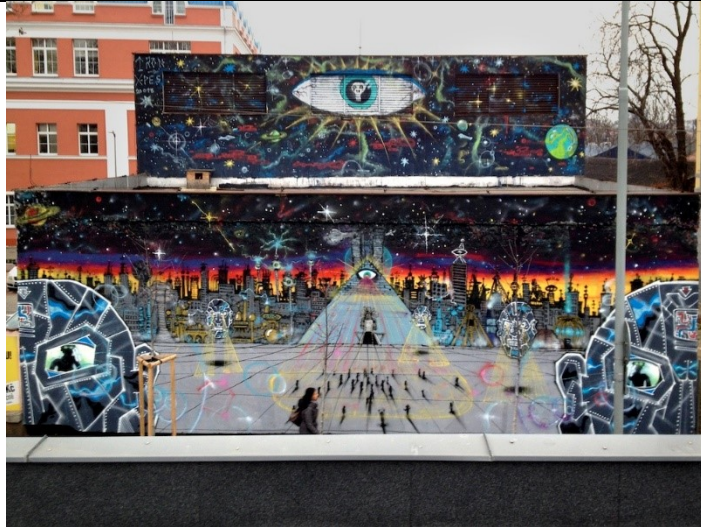
La Vraie-Croix, murál na Meet Factory, 2012

Dede a Nitzan Mintz, Ambitions murál, 2016

Tron a X-dog, Post Apo, 2015

Jan Kaláb, Jakub Janovský, Tron 834 a Pasta Oner, mural art – Praha Pragovka areál,
2016

Obic, murál na trafo stanici, Valentova ulice v Praze, 2013

Jan Kaláb, murál ve stanici metra Anděl, 2015

Nawer, Metropolis, murál v Praze v ulici Dělnická, 2017

Marat Danilyan, mural art v ulici Za Poříčskou bránou, 2018

Dzia, mural art v pražském Vnitrobloku, 2018

Kolektiv autorů, pražský mural art k výročí vzniku Československé republiky, 2018

Malujeme jinak, Krojovaná, 2018

Malujeme jinak, murál brněnské radnice, 2017

Vasil Artamonov a Alexej Klyuykov, murál k počtě Diega Rivery, Brno 2017

Nils Westerard, Meredith, Ostrava, 2016

Mr. Dheo, Eduard VII., Olomouc, 2015

Murál batman, Olomouc, 2015

Dalibor Vybíral, Maria Curie-Sklodowska, Olomouc, 2018

Wild Drawing, murál v Lafayetteově ulici v Olomouci, 2018

Oliver Heller, Tomáš Garrigue Masaryk, Olomouc, 2018

ChemiS, Tomáš Garrigue Masaryk, Olomouc 2018

Dzia, mural art na budově u dálnice D1, 2017

